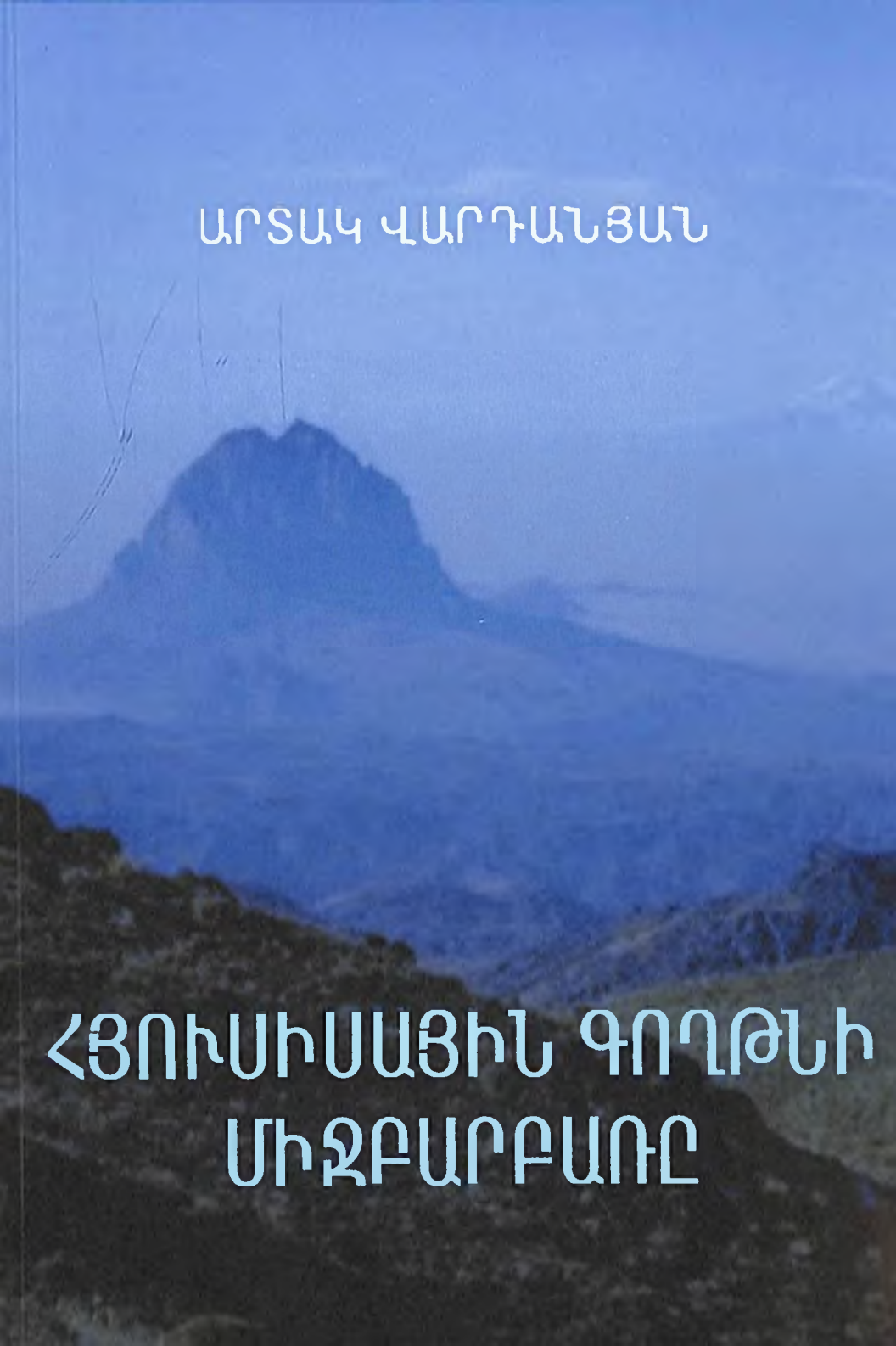

ԱՐՏԱԿ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՂԹՆԻ
ՄԻՋՔԱՐԲԱՌԸ

Գ/Խ ԽԵՂ/ԲԱՐԿԿ

805.135.1

ՀՀ ԳԱՄԱՀ ԱՃԱՌՑԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶԿԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱՐՏԱԿ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԳՈՂԹՆԻ
ՄԻՋԲԱՐԲԱՌԸ

ԵՐԵՎԱՆ 2021

1848074

ՀՏԴ 81'28
ԳՄԴ 81.51-02
Վ 301

Գիրքը հրատարակության է երաշխավորել ՀՀ ԳԱԱ
Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի գիտական խորհուրդը

*Պատասխանատու խմբագիր՝
բանասիրական գիտությունների թեկնածու
Հասմիկ Խաչատրյան
Գրախոս՝
բանասիրական գիտությունների դոկտոր
Վիկտոր Կատվայան*

Վարդանյան Արտակ Վարդանի

Վ 301 Հյուսիսային Գողթնի միջբարբառը / Ա. Վարդանյան. –
Եր.: ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտ,
2021. – 124 էջ, 1 քարտ., 2 զծ.:

Գրքում բնության են առնված անցյալ դարում հայա-
թափված Նախիջևանի Գողթն գավառի հյուսիսային Բիստ,
Խուրստ, Մեսրոպական, Ողոհի, Ռամիս, Փառակա տեղա-
բնիկ գյուղերի խոսվածքները: Հաշվի առնելով բնակավայրե-
րի բարբառային հատկանիշների ուսումնասիրության արդ-
յունքում ի հայտ եկած սերտ առնչությունները՝ խոսվածքա-
խումբը անվանվել է Հյուսիսային Գողթնի միջբարբառ:

ՀՏԴ 81'28
ԳՄԴ 81.51-02

ISBN 978-9939-9235-8-1

© Արտակ Վարդանյան, 2021

Գործընկերոջս և անմոռաց բարեկամիս
բարբառագետ Անի Հանեյանի
հիշատակին

Գրքի տպագրությունը
ի հիշատակ մոր՝ արմատներով ողորկեցի
Վարդուհի Մելքոնի Մելքոնյանի
հովանավորել է
«Գասպրինտ» ՄՊԸ-ի տնօրեն
Գագիկ Սուքիասյանը

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

«Հյուսիսային Գողթնի միջբարբառը» գրքում հեղինակը ներկայացնում է տարիների իր հետազոտական աշխատանքի արդյունքները:

Աշխատանքում ուսումնասիրողը անդրադառնում է Նախիջևանի տարածքի չուսումնասիրված խոսվածքների մի խմբի՝ Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքներին, որոնց նկատմամբ կիրառելով բարբառների բազմահատկանիշ դասակարգման սկզբունքը, հանգում է եզրակացության, որ դրանց հնչյունաբանական և ձևաբանական հատկանիշները դրսևորում են բավական սերտ մերձավորություն, ուստի այդ միավորները կարող են դիտվել որպես միևնույն բարբառի կամ միջբարբառի խոսվածքներ:

Խոսվածքախմբի միջինացված հատկանիշները համեմատելով հարևան բարբառային միավորների հատկանիշների հետ՝ բարբառագետը եզրակացնում է, որ հիշյալ խոսվածքները ներկայացնում են բարբառային այնպիսի միավոր, որը մերձավոր առնչություններ ունի շրջակա մեկից ավելի բարբառների հետ, ուստի այդ միավորը առանձնացնում և անվանում է Հյուսիսային Գողթնի միջբարբառ:

Հեղինակի դիտարկումներն ու եզրահանգումները գիտականորեն հիմնավորված են: Գրագետ շարադրանքով արժեքավոր այս աշխատանքը նորություն է բերում հայ բարբառագիտության տեսանկյունից՝ ոչ միայն հայերենի չուսումնասիրված բարբառային միավորի քննության, այլև մեր կորուսյալ հայրենիքի կենտրոնական հատվածներից մեկին՝ Գողթն-Նախիջևանին նվիրված հետազոտությունների շարքը շահեկանորեն լրացնելու առումով:

Կարծում ենք, որ մենագրությունը օգտակար կլինի հայագետների և հայերենագիտությամբ հետաքրքրվողների համար:

Վիկտոր Կատվայյան
Բանասիրական գիտությունների դոկտոր

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Նախիջևանի տարածքը, ընդգրկելով պատմական Հայաստանի Վասպուրական աշխարհի Գողթն և Նախճավան, Սյունիք աշխարհի՝ Ճահուկ և Երնջակ, Այրարատ աշխարհի՝ Շարուր գավառները, լինելով տարբեր ազգագրական շրջանների խաչմերուկ, բազմիցս ենթարկվելով բնակչության զանգվածային տեղաշարժերի, օժտված է եղել բարբառային խիստ բազմազանությամբ:

Խորհրդային Ադրբեջանի կողմից անցյալ դարում իրականացված հակահայ քաղաքականության հետևանքով ոչ միայն իսպառ հայաթափվեց ողջ երկրամասը, ոչ միայն ամբողջովին ոչնչացվեցին տարածքի հայ մշակույթի բազմահազար հուշարձանները, այլև իրենց իսկ բնօրրանից արմատախիլ լինելով՝ ոչնչացան հայերենի ամբողջ խումբ բարբառներ:

1918-1920թթ. իրադարձությունների նախօրյակին, երբ Նախիջևանի բնակչության բացարձակ մեծամասնությունը կազմում էին հայերը, տարածքն ընդգրկում էր շուրջ յոթ տասնյակ հայաբնակ քաղաքներ և գյուղեր: Բնակչության գերակշիռ մասը խոսում էր 1828 թվականից այստեղ հաստատված վերաբնակների բար-

բառներով՝ Խոյի (33 բնակավայր), ինչպես նաև Մարադայի (3 բնակավայր) բարբառներով: Պահպանվել էին նաև տեղաբնիկ բարբառները՝ Ագուլիսի (7 բնակավայր), Ջուղայի (1 բնակավայր), Արարատյան (4 բնակավայր), Արցախ-Սյունիքի (6 բնակավայր) բարբառները, Ճահուկ-Վայքի միջբարբառը (2 բնակավայր), Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքները (6 բնակավայր): Բնակչության ներքին տեղաշարժերի հետևանքով առաջացել էին նաև խառը խոսվածքներ (միջխոսվածքներ)՝ Ջուլֆայի (Ջուղայի-Խոյի), Որդուարի (Ագուլիսի-Մարադայի-Խոյի)¹:

Ագուլիսի բարբառը կամ գոկերենը ընդգրկում էր պատմական Գողթն գավառի հարավային մասում տեղադրված Վերին Ագուլիս ավանը, Ներքին Ագուլիս, Տանակերտ, Տղնա, Քաղաքիկ, Դիսար, Հանդամեջ գյուղերը: Լինելով հայերենի տարածքային ամենաառանձնահատուկ տարբերակներից մեկը՝ այս բարբառը ժամանակին պատշաճ ուսումնասիրվել է ինչպես հայ, այնպես էլ օտար լեզվաբանների կողմից, սակայն գավառի հյուսիսային մասում տեղադրված Բիստ, Մեսրոպական (Նասրվազ), Ողոհի (Ալահի), Փառակա և Ռամիս գյուղերի խոսվածքները, որոնք առաջին իսկ հայացքից իրենց հատկանիշներով առանձնանում են շրջակա բարբառներից և լեզվական բավական սերտ առնչություն են ներկայացնում, առանձին ուսումնասիրության չեն

¹A. Vardanyan, *Dialectologic Map of Nakhidjevan*, Apaga, N. 19, 2004, Tehran.

ենթարկվել: Այս խոսվածքներին իրենց նշանավոր բարբառագիտական ուսումնասիրություններում թողցիկ անդրադարձել են Սարգիս Սարգսյանցը և Հրաչյա Աճառյանը: Ս. Սարգսյանցը «Ագուլեցոց բարբառը (գոկերի լեզուն)» աշխատանքում Ռամիսի խոսվածքը նույնպես Ագուլիսի բարբառ է համարել²: Ուշագրավ է, որ Հ. Աճառյանը «Քննություն Ագուլիսի բարբառի» ուսումնասիրության մեջ Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքներից ոչ մեկը չի ընդգրկել Ագուլիսի բարբառի տարածման սահմաններում, սակայն Փառակայի և Ռամիսի խոսվածքները բնութագրել է որպես Ագուլիսի բարբառին մոտ, բայց նրանից տարբերվող խոսվածքներ³, իսկ Ողոհի, Բիստ, Մեսրոպավան գյուղերի, ինչպես նաև փոքրաթիվ բնակչություն ունեցած և այդ ժամանակ արդեն իսպառ հայաթափված Խուրստ գյուղի խոսվածքները համարել է Արցախի բարբառին մոտ խոսվածքներ: Սարի Զաքարյանը «Ագուլիսի բարբառը» աշխատանքում, կրկին հպանցիկ անդրադարձով, Փառակայի և Ռամիսի խոսվածքները համարում է Ագուլիսի բարբառի խոսվածքներ, իսկ Ողոհիի, Բիստի և Մեսրոպավանի խոսվածքները՝ առավելապես Արցախի բարբառին մոտ խոսվածքներ⁴:

² Ս. Սարգսեանց, *Ագուլեցոց բարբառը (գոկերի լեզուն)*, Մ., 1883, էջ 16:

³ Հ. Աճառեան, *Քննություն Ագուլիսի բարբառի*, Ե., 1935, էջ 327-329:

⁴ Մ. Զաքարյան, *Ագուլիսի բարբառը*, Ե., 2008, էջ 7:

Նպատակ ունենալով ճշտելու այս վեց գյուղերի⁵ խոսվածքների հատկանիշների մերձավորությունը՝ կատարել ենք ոչ միայն խոսվածքների հատկանիշների համեմատական քննություն, այլև կիրառել ենք Գևորգ Ջահուկյանի բազմահատկանիշ դասակարգման սկզբունքը:

Պարզելով, որ թեև Հայերենի բարբառագիտական ատլասի ծրագրով ժամանակին գրանցվել են այս գյուղերի խոսվածքներից չորսը, սակայն պահպանվել են միայն երեքը (Փառակա, Մեսրոպավան, Բիստ), և հաշվի առնելով, որ տառացիորեն վերջին բարբառախոսներն են մեր օրերում ապրում Ռամիս և Ողոհի գյուղերի նախկին բնակիչներից, անհապաղ ձեռնամուխ եղանք այս երկու բնակավայրերի խոսվածքների գրանցմանը:

Փառակայի խոսվածքը 1976 թվականին ՀԲԱ նյութերի հավաքման ծրագրով գրանցել է Հայաստանի ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի բարբառագիտության բաժնի աշխատակից Ալբերտ Խաչատրյանը (բարբառախոսներ՝ Գուրգեն Հարությունյան (ծնվ.1909, Փառակա), Սուրեն Ադամյան (ծնվ.1906, Փառակա), Վարդուշ Գալոյան (ծնվ.1919, Փառակա))⁶:

⁵ Խուրստի խոսվածքի վերաբերյալ թեև նյութեր չեն պահպանվել, այնուամենայնիվ Հ. Աճառյանի վկայությամբ և Գողթնի տարեց բնակիչների հաստատմամբ իր հատկանիշներով այն շատ նման է եղել Բիստի, Մեսրոպավանի և Ողոհիի խոսվածքներին:

⁶ ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի արխիվ, ՀԲԱ ծրագրով հավաքված նյութեր, տետր հ. 13:

Մեսրոպավանի խոսվածքը 1983 թվականին ՀԲԱ նյութերի հավաքման ծրագրով գրանցել է Հայաստանի ԳԱԱ Ն. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի բարբառագիտության բաժնի աշխատակից Ժաննա Միքայելյանը (բարբառախոսներ՝ Հակոբ Հակոբջանյան (ծնվ.1912, Մեսրոպավան), Իսկուհի Հակոբջանյան (ծնվ.1921, Մեսրոպավան)⁷:

Բիստի խոսվածքը 1983 թվականին ՀԲԱ նյութերի հավաքման ծրագրով գրանցել է Հայաստանի ԳԱԱ Ն. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի բարբառագիտության բաժնի աշխատակից Անահիտ Մկրտումյանը (բարբառախոս՝ Վաղինակ Հովակիմյան (ծնվ.1925, Բիստ)⁸:

Ռամիսի խոսվածքը ՀԲԱ նյութերի հավաքման ծրագրով գրանցել ենք 2018 թվականին (բարբառախոսներ՝ Մարուսյա Կոսկանդեյան (ծնվ.1932, Ռամիս), Բորիս Միքայելյան (ծնվ. 1943, Ջուլֆա, ապրել է Ռամիսում), Սեյրան Մարգարյան (ծնվ.1959, Ռամիս)⁹:

Ողոհիի խոսվածքը մեզ հաջողվեց գրանցել միայն ըստ Գ. Ջահուկյանի բազմահատկանիշ դասակարգման աղյուսակի՝ 2018-2019 թվականներին՝ Երևանում և Վալոց ձորի մարզի Գողթանիկ գյուղում բնակվող՝ նախկին ողոհեցիներից (բարբառախոսներ՝ Ռուբեն Մարտիրոսյան (ծնվ. 1932, Ողոհի), Ֆելիքս Առուստամյան (ծնվ. 1947,

⁷ Նույն տեղում, տետր հ. 228:

⁸ Նույն տեղում, տետր հ. 215:

⁹ Ա. Վարդանյանի անձնական արխիվ (ձեռագիր):

Ողոհի), Լիպարիտ-Բաբկեն Դավթյան (ծնվ. 1930, Ողոհի), Մայրիկ Եղիազարյան-Գասպարյան (ծնվ. 1929, Ողոհի), Վոլոդյա Առաքելյան (ծնվ. 1951, Ողոհի):

Հյուսիսային Գողթնի վերոհիշյալ բնակավայրերի անունները, որքան էլ դարերի ընթացքում փոփոխվել և աղավաղվել են օտարների կողմից, այնուամենայնիվ մեծ մասամբ պահպանել են հայերեն արմատները:

Բիստը Ստեփանոս Օրբելյանի՝ Սյունիքի բնակավայրերի հայտնի ցուցակում հիշատակված է **Բուստ** ձևով¹⁰: Դատելով գյուղի գեղատեսիլ դիրքից, գյուղանվան նախնական ձև կարելի է ընդունել հենց **Բուստը**, որը հին հայերենում ունի «մարջան» իմաստը¹¹, իսկ **Բիստ** ձևը հետագայում, հավանաբար ժողովրդական ստուգաբանությամբ, բառիմաստի մթազնմամբ և պարսկերեն bist («քսան») բառի նմանությամբ է ձևավորվել:

Խուրսը (**Խուրստ**, **Խուրց**) անցյալ դարասկզբին տարածքի ամենասակավաթիվ բնակչությամբ գյուղն է եղել¹², որը, ի դեպ, տեղադրված է եղել գավառի ամենահյուսիսային մասի խոր ձորերում: Կարծում ենք, որ գյուղանունը բխում է հայերեն **խորք** բառի հայցական

¹⁰ Ս. Օրբելյան, *Սյունիքի պատմություն*, Ե., 1986, էջ 259, 403:

¹¹ Ա. Վարդանյան, Նախիջևանի որոշ տեղանունների ստուգաբանության շուրջ - *«Ջահուկյանական ընթերցումներ» միջազգային գիտաժողովի նյութեր*, Ե., 2018, էջ 258-270:

¹² Հ. Աճառեան, *Քննություն Ազուլիսի բարբառի*, Ե., 1935, էջ 8: Թ. Հակոբյան, Ս. Մելիք-Բախշյան, Հ. Բաբսեղյան, *Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան*, հ. 2, Ե., 1988, էջ 827:

հոլովի խորս ձևից, որը ենթարկվելով Ագուլիսի բարբառին և շրջակա խոսվածքներին բնորոշ **o > ու** հնչյունափոխությանը (ինչպես խոտ > խուտ, ծոց > ծուց, գործ > գուծ, փոթ > փունթ և այլն), դարձել է խուրս: Բնականական երկրորդ տարբերակում բառակերջում հավելվել է տաճականը (ինչպես Սալմաս-Սալմաստ, Սուքիաս-Միքիաստ և այլն), իսկ երրորդ տարբերակում առկա է հնչյունի բարդացման հնչյունափոխական երևույթ (**u > g**):

Մեսրոպական գյուղը հայտնի է նաև աղավաղված Սարվանիս, Մասրևան, օտար *Nəsirvaz* անուններով: Մաայն նշանավոր պատմական գյուղն է, որի մերձակա քաղաքներում ձգնել է Մեսրոպ Մաշտոցը՝ հայոց գրերի ստեղծմանը նախորդող տարիներին¹³:

Գողթնի հյուսիսային մասում տեղադրված Ռամիս գյուղի բնակիչների մասին Ագուլիսում և շրջակա գյուղերում բազմաթիվ զվարճախոսություններ էին տարածված, որոնցում ռամիսցիներին կատակով համարում էին լեռնական գեղջուկներ: Ուստի, գյուղանվան նախնական ձև կարելի է համարել Ռամիկքը, որտեղ տեղի ունեցած **կք > ք** միաձուլումից և հայցականաձև կիրառումից առաջացել է Ռամիս ձևը: Բարբառային Ռումիս տարբերակից է բխում աղբբեջաններեն *Urmis* ձևը:

¹³ Ե. Լալայեան, *Գողթն. Օրդուբադի կամ Վերին Ագուլիսի ոստիկանական շրջան, Թիֆլիս, 1897*, էջ 86:

Ողոհի գյուղանունը պատմական ուսումնասիրություններում հայտնի է նաև Աղահեցիկ տարբերակով¹⁴։ Ըստ երևույթին՝ այս տեղանունն ունեցել է նաև Աղահի միջանկյալ տարբերակը, որից էլ բխում է բարբառային Ալահի ձևը։ Վերջինիս նույնությամբ կրկնում է աղբյուրներեն Թեհի ձևը։ Հ. Աճառյանը գյուղանունը մի քանի անգամ հիշատակել է նաև Ալլահի ձևով¹⁵, որը, կարծում ենք, սխալ ձև է, քանի որ լ հնչյունի կրկնություն չունի ո՛չ գյուղանվան բարբառային ձևը, ո՛չ գրական ձևը, ո՛չ էլ անգամ օտար ձևը։

Փառակա գյուղանվան նախնական ձևը, անշուշտ, Փառականն է («փառավոր» նշանակությամբ), հետագայում բառավերջի ն հնչյունի անկմամբ առաջացել է Փառակա ձևը։ Ի դեպ, Փառական անվանումով դաշտ, քաղաք և այլ աշխարհագրական անուններ հայտնի են նաև պատմական Հայաստանի այլ տարածքներում¹⁶։

¹⁴ Ա. Այվազյան, *Նախիջևանի վիմագրական ժառանգությունը. Գողթն գավառ*, հ. Գ, Ե., 2007, էջ 43-45։

¹⁵ Հ. Աճառեան, նշված աշխատանքը, էջ 8, 328-329։

¹⁶ Թ. Հակոբյան, Ս. Մելիք-Բախշյան, Հ. Բարսեղյան, նշվ. աշխ., հ. 5, Ե., 2001, էջ 236-237։

**ՀՅՈՒՄԻՄԱՅԻՆ ԳՈՂԹՆԻ ԽՈՍՎԱԾՔՆԵՐԻ
ՀԼՅՈՒՆԱԲԱՆԱԿԱՆ
ԱՌԱՋԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Հյուսիսային Գողթնի վերոհիշյալ գյուղերի խոսվածքներն ունեն ընդհանուր հնչյունական համակարգ, որը հիմնականում ընգրկում է 42 հնչյուն:

Բաղաձայնները 33-ն են. ձայնեղ պայթականներ և պայթաշփականներ՝ բ, գ, զ, դ, ձ, ջ; խուլ պայթականներ և պայթաշփականներ՝ պ, կ, կփ, տ, ծ, ճ; շնչեղ խուլ պայթականներ և պայթաշփականներ՝ փ, ք, քփ, թ, ց, չ; ձայնեղ շփականներ՝ զ, ժ, դ, վ; խուլ շփականներ՝ ս, շ, խ, ֆ, հ; ձայնորդներ՝ լ, մ, յ, ն, ո, ը:

Ձայնավորները 9-ն են՝ ա, է, ը, ի, ու, օ, ւն, օն, ւն:

Ժամանակակից գրական հայերենի հնչյուններից տարբերվում են ւն, օն, ւն քմային ձայնավորները և գփ, կփ, քփ քմային բաղաձայնները:

Մեսրոպավանի խոսվածքում փոքր հաճախականությամբ առկա է նաև Արցախ-Սյունիքի տարածքի¹⁷ և Մեղրու¹⁸ խոսվածքներից բնորոշ ինչ ձայնավորը, որը

¹⁷ Ա. Մարգարյան, *Ղարաբաղի բարբառի բառարան*, Ե., 2013, էջ 6:

¹⁸ Է. Աղայան, *Մեղրու բարբառը*, Ե., 1954, էջ 17:

վերին բարձրացման **ը** է (տիերել < տերև, քիշէր < զիշեր, զիերթնիլ < զարդարել, յիերն < վրա և այլն) և առավել նվազ հաճախականությամբ առկա է նաև Բիստի խոսվածքում (վիերն < վրա, միծանիլ < մեծանալ, զիերթնիլ < զարդարել և այլն): Սակայն այս հնչյունը թույլ է արտահայտված և երկու խոսվածքներում էլ հնչում է գրեթե ինչպես պարզ ի:

Սահմանափակ դիրքերում առկա է նաև Նախիջևանի տարածքի որոշ խոսվածքներին բնորոշ **ռ**¹⁹ շնչեղ ձայնորդը¹⁹ (վոռնը < որդն, վոռնիլ < որդնել (Մեսրոպական), կոռնուկ < գորտ(նուկ), փռնը < որդն (Ռամիս, Փառակա) և այլն):

Քմային **ն**, **օ**, **ռ** հնչյունները առաջնային շարքի՝ վերին բարձրացման ձայնավորներ են, հանդիպում են ինչպես նոր փոխառություններում, այնպես էլ բնիկ բառերում.

Բիստի խոսվածք՝ դնջնւն («կաշաղակ»), սմմբմլ («հասկ»), բբրդմն («հանկարծ»), խմմբմբ («եզիպտացորեն»), զմհմբ («թույն») և այլն, ինչպես նաև՝ կըճմմ («կճուճ»), ճմբ («ջուր»), ծմվ («ծու»), զմտիկ' («զատիկ»), տմնմկ («դանակ»), տծխ («դոխ»), կ'մպմտ («կապույտ»), տմնդմմ («դդում») և այլն:

¹⁹Ա. Վարդանյան, *Վայոց ձորի միջբարբառը*, Ե., 2004, էջ 17-19:

1868054
Մեքռայականի խոսվածք՝ խանգալ («չոր տերև»),
զամբուլ («զամբուլ»), քուլանք («ծղոտ»), լարմ («գոլ»), դուգ
(«ճիշտ, ուղիղ») և այլն, ինչպես նաև՝ անվուլ (< ավել), ան-
գիզ (< ընկույզ), կանթունք (< գարուն(ք)), կանգան (< գա-
գար), կանրմուր (< կարմիր), պանգուկ (< բագուկ), քան-
րանթու (< գերանդի), լուս (< լույս) և այլն:

Ողոնիի խոսվածք՝ դանրվագան («դարպաս»), դանվան
(«ուղտ»), գըրդանթուն («երկբոնակ սղոց»), թուգգուլան
(«խլեզ»), փանփան («թիթեռ») և այլն, ինչպես նաև՝ հօլ
(< ուլ) >, գուլ (< գայլ), գանունը (< գառն), լուգի (< լեզու),
հանրթ (< երդ(իկ)), գօլ (< գալ), հուջուլ (< ոջիլ) և այլն:

Ռամիսի խոսվածք՝ գըրդանթիլ («երկբոնակ
սղոց»), քանիլթին («աքցան»), նանլանդ («պայտար»),
դանվանան («հացի պահարան») և այլն, ինչպես նաև՝
անգուգ (< ընկույզ), լուգու (< լեզու), ծուկուն (< ձուկն),
քուրթուլ (< գոլ), կօրի (< գարի), հուշանա (< վիշապ),
պանլան (< բամբակ), պըլանիբ (< բանալի), օրծանկ (<
ործակ («աքաղաղ») և այլն:

Փառակայի խոսվածք՝ քանրան («աթար»), յանլանկ
(«ձեռնոց»), թանմուգ («մաքուր»), քուլլուգ («աղբանոց»),
քուլանք («ծղոտ») և այլն, ինչպես նաև՝ անգուգ (< ընկույզ),
ժուլ (< ժամ («եկեղեցի»), ճուր (< ջուր), քուր (< քույր),

կ^ար^առ^անք (< գարուն(ք)), կ^առ^ալ (< գայլ), կ^որի (< գարի), պ^ոհ (< բահ) և այլն:

Ինչպես նկատվեց, բոլոր խոսվածքներում բավական մեծ հաճախականությամբ գործում է ձայնավորների ներդաշնակության օրենքը՝ ոջիլ > հ^ոջ^ոռ^ալ, դդում > տ^ոռ^անդ^ում, գդալ > ք^ոռ^աթ^ոռ^ալ, լեզու > լ^ուզ^ում և այլն: Առավել կամ նվազ չափով ընդհանուր հատկանիշ է նաև բառավերջում՝ ձայնավորից և ն ձայնորդից հետո, գ, կ, ք հետևալեզվայինների բնայնացումը՝ զ^ամ^ատ^աիկ' (< զատիկ), տ^ամ^ան^ակ' (< դանակ), պ^աը^ան^աիք' (< բանալի), ճ^ահ^ամ^ար^անկ' (< ճախարակ), ծ^ալ^առ^աւք' (< ուլունք), ժ^ան^ագ' (< ժանգ), թ^ար^աեք' (< թրիք), ս^աիֆ^ատ^անկ' (< սպիտակ), անք' (< էգ) և այլն: Այս հատկանիշը բնորոշ է նաև Ագուլիսի, Վանի, Խոյի, Մարաղայի բարբառներին:

Ուսումնասիրվող բոլոր խոսվածքներում բառակազմի ձայնեղ պայթականների և պայթաշփականների դիմաց առկա են համապատասխան խուլեր: Ողոհիի խոսվածքում, սակայն, այս օրինաչափությունը գործում է մասնակիորեն. փոքր հաճախականությամբ ձայնեղների դիմաց առկա են խուլեր՝ գանգատ > կ^ան^ագ^ամ^ատ, դանակ > տ^աե^անակ, ջարդել > ճ^ամ^աթ^աիլ, բարակ > պ^աե^արակ, ձմեռն > ծ^աը^ամ^աեռ^անը և այլն, իսկ առավել մեծ հաճախականությամբ ձայնեղները պահպանվել են՝ բահ > բ^եհ, բան > բ^են, բերել > բ^երիլ, դեղին > դ^եղի^ն, գարուն > գ^եր^աունք, գալ > գ^ոլ, ջուր

> ջմօր և այլն: Այս և համանման այլ երևույթներ (Աճառյանի օրենքից, ինչպես նաև հնչյունափոխության այլ օրենքներից շեղումներ) կարելի է բացատրել Ողոհիի խառը բնակչություն ունենալու հանգամանքով: Ինչպես հաստատում են նաև հայաստանաբնակ տարեց ողոհեցիները, գյուղում ապրել են ոչ միայն տեղաբնիկներ, այլև Մուժամբարից, Սալմաստից և Արցախ-Սյունիքից վերաբնակված հայեր²⁰: Այսուհանդերձ, հնարավոր ենք համարում նաև հիշյալ հատկանիշի ծագման տեղական վարկածը, քանի որ այն բնորոշ է նաև հարևան Մեղրու բարբառին (բահ > բէհ, բան > բէն, ձագ > ձէգ, ձախ > ձէխ և այլն)²¹:

Խոսվածքներում շեշտը վերջընթեր է՝ հմօ՛ շմայ, պմօ՛ մբմկ, պըլմօ՛ նիբ՛, օ՛րծմկ, տէ՛նակ, ճմօ՛ որիլ և այլն: Սակայն, այս օրինաչափությունից շեղվելով, շեշտն ընկնում է վերջնավանկի վրա նախավերջին վանկում գաղտնավանկ ունեցող բառերում՝ կըծէ՛կ < կծիկ, կըրա՛կ < կրակ, փըռի՛լ < փռել, խըշխըշա՛լ < խշխշալ այլն, ինչպես նաև սահմանափակ թվով այլ բառերում՝ կաթողիկօ՛ս < կաթողիկոս, ամոջի՛ < առաջին և այլն:

Բոլոր խոսվածքներում ձայնավորների հնչյունափոխության օրինաչափությունները գրեթե նույնն են:

²⁰Ջ. Աճառեան, նշված աշխատանքը, էջ 8-9:

²¹Է. Աղայան, նշված աշխատանքը, էջ 23-24:

Ոչ շեշտակիր ձայնավորի թուլացում՝ հեռանալ > **հրոանհալ**, թեթևանալ > **թըթիվանհալ**, գողանալ > **կըղանհալ** (Ռամ.), նեղանալ > **նըղանիլ**, լողանալ > **լըղանիլ** (Փառ.), նեղանալ > **նըղանիլ**, հեռանալ > **հըռանիլ** (Մսր.), գողանալ > **կըղանիլ**, նեղանալ > **նըղանիլ** (Բստ.) և այլն:

Շեշտակիր ա-ի դիմաց առկա է օ (օ՛)՝ ահ > **օհ**, աջ > **օջ**, թաթ > **թօթ**, տանձ > **տօնձ**, մարդ > **մօրթ** (Ռամ.), ափ > **օփ**, լաց > **լօց**, մազ > **մօզ**, տաշտ > **տօշտ** (Փառ.) և այլն: Երևույթը բնորոշ է մյուս երեք խոսվածքներին:

Բառամիջի շեշտակիր ո-ի դիմաց առկա է ու (ու՛)՝ ոջիլ > **հուջուլ** (Ողհ.), խոզ > **խուզ**, կոթ > **կութ**, լակոտ > **լակուտ**, խնձոր > **խընձուր**||**խունձուր** (Ռամ., Փառ.), ոջլոտ > **հուջուլուտ** (Մսր.), լակոտ > **լակուտ**, խաղող > **հաղուղ** (Բստ.) և այլն: Ի դեպ, այս հատկանիշը նույնպես խիստ բնորոշ է հարևան Մեղրու, Ագուլիսի և Արցախ-Սյունիքի բարբառներին:

Շեշտակիր ու-ի դիմաց առկա է օ (օ՛)՝ թուխս > **թօխս**, կուժ > **կօժ**, փուշ > **փօշ**, քուն > **քօն** (Ռամ.), թուփ > **թօփ**, ութ > **օթ**, սուր > **սօր**, քուն > **քօն** (Բստ.), կուզ > **կօզ**, ծուռ > **ծօռ** (Մսր.), ուտել > **օտիլ**, ուրիշ > **օրիշ** (Փառ.), սուտ > **սօտ** (Ողհ.) և այլն: Նշենք, որ այս հատկանիշը նույնպես խիստ բնորոշ է վերոհիշյալ բարբառներին:

Միավանկ և երկվանկ բառերում բառասկզբի ե-ի դիմաց հաճախ առկա է ի՛՝ եզն > **իզնի**||**իզնը**, երբ > **իփ**, երդ

> (հ)իրթ, երևալ > իրիվմլ, երեք > իրիք, երեկ > հիրկի||հիրկե (Ռամ., Փառ.), ելանել > իլնիլ, երեք > իրիք||իրեք, երես > իրես, երևալ > իրվմլ, եփել > իփիլ (Մսր., Բստ.), ես > իս, երես > իրիս, աւելուկ > իվլուկ, եփել > իփել (Ողհ.) և այլն: Բառամիջի շեշտակիր ե-ի դիմաց նույնպես առկա է ի, թեփ > թիփ, խելք > խիլք, արև > արիվ (Ռամ., Փառ.), թել > թիլ, հեշտ > հիշտ, չեչ > չիչ (Մսր.), աւել > ավիլ, աւելի > իվիլ, տերև > տիրելվ, շերեփ > շիրեփ (Բստ.) և այլն:

Հիշյալ բոլոր խոսվածքներում, բարբառային հնագույն տարբերակներ համարվող մի շարք բառերում²², բառասկզբում ր-ին կամ դ-ին նախորդող ե-ի դիմաց առկա է ա (ւմ) հնչյունը՝ եղբայր > ախայար||ւմխայւմր||ախայէր, երազ > արազ, երեսուն > արասուն, երկաթ > արկաթ, երկան(ք)>արկանք, երկաթ > արկաթ, եղիճ > աղինջ||հաղինջ և այլն:

Խոսվածքների որոշ բառերում հին հայերենի ե-ի դիմաց առկա է ա (ւմ)՝ ամեն > աման, առնետ > առնատ, թե > թւմ, էգ > ւմք, խլեգ > խլլազ, մէջք > մաշկ, տեր > տար (Ռամ.), առնետ > առնատ, էգ > աք, պահեգ > պըհազ, տեր > տւմր (Փառ.), ամեն > ամման, թե > թւմ (Բստ.) և այլն:

²²Է. Աղայան, Բարբառային հնագույն տարբերություններ հայերենում - *ՀԽՄՀ ԳԱ հասարակական գիտությունների տեղեկագիր*, Ե., թիվ 5, 1958, էջ 67-80:

Բոլոր խոսվածքներում շեշտակիր ի-ի դիմաց բավական մեծ հաճախականությամբ առկա է է՝ թի > թէ, կնիկ > կընէկ, ծիծ > ծէծ, միս > մէս, պինդ > պէնդ, սիրտ > սէրտ, տիկ > տէկ, ցից > ցէց, թրիք > թըրէք, ծիտ > ծէտ, կծիկ > կըծէկ, միտք > մէտկ(ը), հինգ > հէնգ և այլն:

Խոսվածքներին բնորոշ է նաև ձայնավորների ներդաշնակությամբ գաղտնավանկի լիաձայնությունը՝ կճուճ > կթուճուճ, ձուկն > ծուկուն, կկու > կուկու (Մսր.), կճուճ > կթուճուճ, բրինձ > պիրինձ, սրբել > սիրփիլ (Ռամ.), սունկն > սունգուն, փշուր > փաշաւր (Փառ.), բլիթ > պիլիթ, ձուկն > ծուկուն (Բստ., Ողհ.) և այլն:

Հին հայերենի շեշտակիր այ երկբարբառի դիմաց Ռամիսի խոսվածքում առավել մեծ, Փառակայի խոսվածքում նվազ հաճախականությամբ առկա է ա պարզ ձայնավորը՝ այծ > ած, այս, այդ, այն > աս, ատ, ան, հայր, մայր > Խար, մար, ծայր > ծար, փայտ > փատ (Ռամ.), լայն > լան, տայգր > տաքիր, այլ > ալ (Փառ.) և այլն: Մյուս խոսվածքներում, սակավաթիվ բացառություններով հանդերձ, առկա է արևելահայ բարբառներին առավել բնորոշ այ > է հնչյունափոխությունը՝ այծ > էծ, այս, այդ, այն > էս, էդ, էն (Ողհ.), հայր, մայր > Խեր, մեր, փայտ > փէդ (Բստ.), լայն > լէն, ծայր > ծէր, կայծ > կէծ (Մսր.) և այլն:

Մի խումբ բառերում հին հայերենի ա երկբարբառի դիմաց առկա է օյս հնչյունակապակցությունը՝ աւձ > օյսց (Ողհ., Փառ.), օյսք (Մսր.), օդուծ

(սեռ.՝ օխցի, Ռամ.), եաւթն > օխտը (Փառ., Բստ., Մսր., Ողհ.), էխտը (Ռամ.) և այլն:

Հին հայերենի ոյ երկբարբառի դիմաց առկա է ու (ու) ձայնավորը՝ բոյթ > պութ, կապոյտ > կումպուտ, ընկոյզ > անգուզ, , ոյժ > ուժ, քոյր > քուր (Ռամ., Փառ.), շոյտ > շուտ, լոյս > լուս, քոյր > քուր (Մսր.), բոյն > պուն, թոյլ > թուլ, լոյս > լուս (Ողհ.), բայց՝ բոյր > քիր, լոյս > լիս, ընկոյզ > անգիզ (Բստ.) և այլն:

Հին հայերենի եա երկբարբառի դիմաց հիմնականում առկա է ա (ա) ձայնավորը՝ կորեակ > կորակ, ցորեան > ցորան (Ռամ., Մսր., Բստ.), երանեակ > հրքենակ, ցորեան > ցօրան (Փառ.), հոգնակի ձևերում՝ առչար, մագար||մօգար, քարար, օրար, բայական ձևերում՝ էփալ ա (< եփել է), խաշալ ա (< խաշել է), ծէփա (< ծեփի՝ ր), խաշա (< խաշի՝ ր), էփա (< եփի՝ ր) և այլն:

Որպես կանոն, հին հայերենի իւ երկբարբառի դիմաց խոսվածքներում առկա է ու (ու)՝ ալիւր > անուր, աղբիւր > անխաւուր (Ռամ., Փառ., Մսր., Բստ., Ողհ.), արիւն > անրուն, հարիւր > հօրուր (Ռամ.), ձիւն > ծուն, սիւն > անն (Ռամ., Փառ., Մսր.) և այլն: Կան նաև փոքրաթիվ շեղումներ՝ ալիւր > անլիւր, արիւն > անրին (Բստ.) և այլն:

Միջձայնավորային և բառավերջի հետձայնավորային, ինչպես նաև ք-ին հաջորդող դիրքերում ձայնեղ պայթականները և պայթաշփականները վերածվում են

համապատասխան շնչեղ խուլերի (ք, գ, դ, ձ, ջ > փ, ք, թ, ց, չ)՝ ազանիլ > հանքնիլ, գոգ > կոճք, էգ > անք, որձ > ուրց, խաբել > խանփիլ, արջ > օրջ, բարձ > պծրց, կարդալ > կանրթիլ, ուրբաթ > օրփանթ (Ռամ., Փառ.), կարդալ > կարթիլ, մրջին > բրբշեմ, բարձ > պերց (Մար.), հաջել > հանջիլ, որձ > վերց, սրբել > սիրփիլ (Բստ.), թագաւոր > թաքավօր, բարձր > պեցուր (Ողհ.) և այլն:

Խոսվածքներին խիստ բնորոշ է նաև բառասկզբի խ-ի՝ տարնմանական հնչյունափոխությամբ հ-ի վերածվելու երևույթը (հ > խ)՝ խաղ > հաղ, խաղաղ > հաղաղ, խաղող > հաղու, խեղդել > հեխտիլ (Ռամ., Փառ.), խաղող > հաղօղ, խաղալ > հաղալ, խաղացնել > հաղացընիլ (Մար.), խաղող > հաղուղ (Բստ.), հավօղ (Ողհ.) և այլն: Ինչպես նկատվեց, թեև խաղող բառանունը տարբեր բնակավայրերի խոսվածքներում տարբեր հնչատարբերակներով է դրսևորվում (հաղօղ, հաղուղ, հաղու, հավօղ), այդուհանդերձ բոլոր խոսվածքներում ակնհայտ է հնչյունափոխական միևնույն երևույթը:

Գրաբարի բառավերջում ն և նախորդող այլ բաղաձայն ունեցող բառերում հիմնականում նկատվում է ն-ի պահպանում՝ գաղտնավանկ ը-ի դրափոխությամբ՝ ակն > օկնը, թոռն > թօնը, կամն > կումնը, կուոն > կօնը, նուոն > նօնը, որդն > օրնը (Ռամ.), ամաոն > ամաոնը, դաոն > տօնը, որդն > անթօնը, սաոն > սօնը (Փառ.), դաոն > տեոնը, խաոն > խաոնը, որդն > վօրնը (Մար.), դաոն >

տմնոնք, կամն > կամնք, ծունկն > ծոնգնք (Բստ.) և այլն:
 Սակալ դեպքերում առկա են նաև ն-ի անկում՝
 գաղտնավանկի պահպանմամբ՝ սերմն > սիրմք, ինն >
 այնք (Ռամ.), տասն > տասսք (Փառ.), տասն > տասք
 (Սսր.), ն-ի պահպանում՝ գաղտնավանկի լիաձայնու-
 թյամբ՝ ձուկն > ծուկուն (Ռամ.), մուկն > մոկուն, կամն >
 կումուն (Փառ.), ձուկն > ծիկուն, մուկն > մոկուն (Ողհ.),
 ինչպես նաև ն-ի պարզ անկում՝ խուփն > խուփ, ծունկն >
 ծունգ, հարսն > հոսս (Ռամ.), դադն > տախց, մութն > մոթ,
 երդումն > ուրթում (Փառ.), թոռն > թոռ, սերմն > սէրմ
 (Սսր.), հարսն > հարս, ամառն > ամառ (Բստ.) և այլն:

Մի շարք բառերում բառավերջի նր հնչյունա-
 կապակցության մեջ հավելվում է դ հնչյունը՝ ծանր >
 ծունդր, ծունր > ծունդուր, մանր > մունդուր (Ռամ.,
 Փառ.), ծանր > ծանդր, ծունր > ծունդր, (Բստ., Սսր.),
 նաև՝ պանիր > պանդիր (Ռամ.) և այլն: Համանման ձևով
 նկատվում է նաև ք-ի հավելում մր հնչյունակա-
 պակցությամբ որոշ բառերում՝ համարել > համքիլ, օմր
 > քմքիլ (Ռամ.), համարել > հքմքարիլ, զմուռս > զքմքռո,
 օմր > ումքիլ (Փառ.), համարք > հքմքարք, օմր > օմքիլ
 (Սսր.), զմուռս > զքմքռոնք, համարք > հքմքարք (Բստ.) և
 այլն:

Բառասկզբի ձայնավորից առաջ հ-ի հավելում՝
 ալեուր > հքլմվուր, ընկեր > հինգիլ, ոլորել > հքլծրիլ
 (Ռամ.), ազի > հմքու, արքենալ > հմքիլ, երինջ > հէրինջ

(Փառ.), ուլունք > հուլունք, ոջիլ > հուջուլ, ոլորել > հուլօրիլ
(Մար.), ով > հուվ, ուլ > հօլ, ոջիլ > հուջուլ (Ողհ.), ուլունք >
հօլունք, ընտրել > հընդրիլ (Բստ.) և այլն:

Օտար բառերի ֆ-ի դիմաց բոլոր խոսվածքներում
առկա է փ՝ ֆանդ > փանդ, ֆահմ > փանհմ, ֆասոն >
փասուն, ֆանար > փանանր, ֆերմա > փերմա, ֆրանսիա >
Փրանսյա, ֆաթմա > Փաթմա և այլն:

Օտար բառերի բառասկզբի դ-ի դիմաց բոլոր
խոսվածքներում առկա է դ շփական՝ դազան, դալմադալ,
դասաբ, դանիբ, դօշ, դօնադ, դուշ, դուրթի և այլն:

Ներկայացված հատկանիշները, ինչպես նաև
տարածաշրջանի բարբառներին բնորոշ ընդհանուր այլ
հատկանիշներ վկայում են, որ հնչյունաբանության տե-
սանկյունից խոսվածքների այս խումբը, իրոք, ներկա-
յացնում է լեզվական բավական սերտ առնչություն²³:

Ինչպես վերը նշեցինք, Հյուսիսային Գողթնի խոս-
վածքների հանդեպ կիրառել ենք նաև Գ. Ջահուկյանի
բազմահատկանիշ դասակարգման սկզբունքը²⁴ (հավել-
վածի Աղյուսակ 1): Աղյուսակի առաջին 50 կետերի՝

²³Ա. Վարդանյան, Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների հնչյու-
նական առանձնահատկությունները - «Հայոց լեզվի պատմա-
կան ուսումնասիրության արդի խնդիրներ» գիտաժողովի նյու-
թեր, Ե., 2019, էջ 199-208:

²⁴Գ. Ջահուկյան, Հայ բարբառագիտության ներածություն, Ե.,
1972, էջ 45-119:

հնչունաբանական հատկանիշների արդյունքներով հիշյալ խոսվածքները միմյանցից տարբերվում են նվազագույնը 3 և առավելագույնը՝ 6,5 միավորով (Աղյուսակ 3): Հատկանիշների տարբերությունների նման ցածր մակարդակը ևս վկայում է, որ հնչունաբանության առումով Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքները կարող են դիտվել որպես մեկ բարբառային միավոր՝ միևնույն բարբառի կամ միջբարբառի խոսվածքներ:

Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների հնչյունաբանական հատկանիշների
ներքին առնչությունների համեմատական աղյուսակ

Բնակավայր	Բխտ	Մեսրո- պական	Ողոհի	Ռամիս	Փառակա
Բխտ	—	5	6,5	6	5
Մեսրոպական	5	—	4,5	6	3
Ողոհի	6,5	4,5	—	4,5	4,5
Ռամիս	6	6	4,5	—	3
Փառակա	5	3	4,5	3	—

**ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԳՈՂԹՆԻ ԽՈՍՎԱԾՔՆԵՐԻ
ՁԵՎԱԲԱՆԱԿԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Նպատակ ունենալով ճշտելու Հյուսիսային Գողթնի հիշյալ բնակավայրերի խոսվածքների մերձավորությունը նաև ձևաբանական հատկանիշների առումով, կատարել ենք ոչ միայն խոսվածքների ձևաբանական հատկանիշների համեմատական քննություն, այլև կրկին կիրառել ենք Գ. Ջահուկյանի բազմահատկանիշ դասակարգման սկզբունքը:

Նախ անդրադառնանք խոսվածքների ձևաբանական ընդհանուր հատկանիշներին և առանձնահատկություններին:

Բազմավանկ բառերի հոգնակին բոլոր խոսվածքներում հիմնականում կազմվում է **ներ** հոգնակերտ մասնիկով՝ **անխադիր-անխաժուրներ**, **կաքավ-կաքավներ**, **վօսկըռ-վօսկըռներ** (Մար.), **տանանկ-տանանկներ**, **մօծակ-մօծակներ**, **քըշիր-քըշիրներ** (Ռամ.) **ճաղաց-ճաղացներ** (Քառ.) և այլն: Բիստի խոսվածքում, սակայն, կիրառական է **նի** մասնիկը՝ **խընձօր-խընձօրնի**, **տանանկ-տանանկնի**, **մօծակ-մօծակ-**

նի, իսկ Ողոհիի խոսվածքում գուգահեռաբար գործածվում են նի և նէր մասնիկները՝ ծօկուն-ծօկուններ, աստղղ-աստղղներ, բայց կէծակ-կէծակնի:

Ձայնավորով վերջացող բազմավանկ բառերի հոգնակին կազմվում է հիմնականում ք մասնիկով՝ խընամի-խընամիք, ըխա-ըխէք, կ'անթն-կ'անթէք (Բստ.), վօրթի-վօրթիք, ըրխա-ըրխէք (Մսր.), խօխա-խօխէք (Ողհ.) ք'ենի-ք'ենիք, ըխա-ըխաք, ճօրի-ճօրիք (Ռամ.), հանք'ոն-հանք'ոնք, գ'ոնլք'ան-գ'ոնլք'անք, սըտանա-սըտանաք (Փառ.) և այլն: Մեսրոպականի խոսվածքում, սակայն, կիրառական է նաև նէր մասնիկը՝ կինի-կինիններ, մըտանի-մըտանիններ, փէսացու-փէսացուններ:

Միավանկ բառերի հոգնակին կազմվում է հիմնականում էր (ար) մասնիկով՝ ճո՛ւր-ճո՛ւրէր||ճըրէր, տօն-տընէր, մէս-մըսէր (Բստ.), կ'օղ-կ'օղէր, հաւ-հաւէր, պէրց-պէրցէր (Մսր.), ած-ածար, օռչ-առչար, կ'ոնլ-կ'ոնլանք (Ռամ.), ճո՛ւր-ճո՛ւրանք, ծառ-ծըռար, պօհ-պօհանք (Փառ.) և այլն:

Հին հայերենի ն-ով և նախորդով այլ բաղաձայնով վերջացող բառերի հոգնակին կազմվում է էր (ար) հոգնակերտով՝ ն-ի պահպանմամբ՝ կամնը-կամներ, կօնը-կըռներ, տօնը-տըռներ (Բստ.), պէռնը-պէռներ, կ'օնը-կ'օններ, թօնը-թօններ (Մսր.), ծիկուն-ծիկուններ, մօկուն-մօկուններ (Ողհ.), իզնը-իզնանք, թօնը-թօնար,

օճթնը-օճթնաճ (Ռամ.), իզնը-իզնաճ, նօնը-նըոնաճ,
նիրթնը-նիրթնաճ (Փառ.) և այլն:

Հոլովման համակարգում հիմնականում դրսևորվում են բավական սերտ ընդհանրություններ.

Ազգակցություն ցույց տվող բառերը հոլովվում են ներքին **ո (ու)** հոլովմամբ՝ աներ-անօր, տեքըր-տեքօր, քիր-քըվօր (Բստ.), հաներ-հանօր, քուր-քըվօր (Մսր.), տեքըր-տեքուր, աներ-անուր, (Ռամ.), անխալար-անխալուր, անիր-անուր (Փառ.) և այլն:

Հին հայերենի բառավերջում **ն** և նախորդող բաղաձայն ունեցող միավանկ բառերը հոլովվում են **ի** և **ան** հոլովիչներով, Ռամիսի և Փառակայի խոսվածքներում, սակայն, առկա են միայն **ի** հոլովման օրինակներ՝ պէոնը-պէոնի, նօնը-նըոնի, յէզնը-յէզան, տոնը-տըոան (Բստ.), ծօկըն-ծօկնի, կաթնը-կաթնի, կ'օնը-կ'օոան, տոնը-տըոան (Մսր.), գօնը-գօնի, իզնը-իզնի, նօնը-նօնի (Ռամ.), կօթնը-կօթնի, կօնը-կօոնի, մօկուն-մօկունի (Փառ.) և այլն:

Բոլոր խոսվածքներում գոյականը հոգնակի թվում հոլովվում է **ի** հոլովմամբ՝ պէրաննի-պէրանների, տաննակնի-տաննակների (Բստ.), պէրցեր-պէրցերի, կ'օղեր-կ'օղերի (Մսր.), ծուկուններ-ծուկունների, աստըղներ-աստըղների (Ողհ.), ուսկուններ-ուսկուններին, պօրցեր-պօրցերին (Ռամ.), կօվար-կօվերի, ճիրար-ճիրերի (Փառ.) և այլն:

Բացառական հոլովը արտահայտվում է ինչպես ից վերջավորությամբ (ինչպես հարևան Ագուլիսի բարբառում), այնպես էլ ան(ի), էն վերջավորությամբ (ինչպես հարևան Արցախ-Սյունիքի բարբառում). պիրան-պիրանից, կիլ-կիլից, լո՛գո՛ւ-լո՛գվից (Բստ.), աղվես-աղվեսան, կո՛ւլ-կո՛ւլան, ախալեր-ախալօրան||ախալուրը անի (Մսր.), բո՛ն-բո՛նից||բո՛նեն, մաչ-մաչից||մաչեն, արեվ-արըվից||արըվեն (Ողհ.) պիրան-պիրանից, կո՛ւլ-կո՛ւլից, սար-սարից (Ռամ.), էշ-էշան||էշին անի, հօց-հիցան||հօցի(ն) անի, քինթ-քինթան||քինթին անի (Փառ.) և այլն: Ինչպես նկատվեց, Ողոհիի խոսվածքում ից և էն վերջավորությունները զուգահեռ կիրառական են. փաստ, որը կրկին հաստատում է գյուղի խառը բնակչության մասին:

Գործիական հոլովը հիմնականում արտահայտվում է ով հոլովական վերջավորության ավ հնչյունական տարբերակով, միայն Փառակայի խոսվածքում առկա է ով տարբերակը. լո՛գո՛ւ-լո՛գվալ, քար-քարալ, ծօլ-ծօլալ (Բստ.), մարթ-մարթալ, քուր-քըվօրալ, հաց-հացալ (Մսր.), աման-ամանալ, տուն-տընալ (Ողհ.), անիլ-անվիլալ, լո՛գո՛ւ-լո՛գվանլ, կօհնը-կօհնալ (Ռամ.), ամիս-ամսօլ, տարի-տարօլ, կօթնը-կօթնօլ||կաթնօլ (Փառ.) և այլն:

Ներգոյական հոլովը ընդհանուր առմամբ արտահայտվում է ում վերջավորությամբ կամ նրա ըմ հնչյունական տարբերակով՝ աշխարբ-աշխարբըմ, կեղ-կեղըմ, կո՛ւճո՛ւճ-կո՛ւճո՛ւճում (Բստ.), փօր-փօրըմ, կո՛ւճո՛ւճ-

կոճոճում, տաշտ-տաշտում (Մսր.), յերգիր-յերգիրում, յերգինք-յերգինքում (Ողհ.), պիրան-պիրանում, հուղ-հուղում, ուրուրուց-ուրուրուցում (Ռամ.), տօշտ-տօշտում, պիրան-պիրանում||պիրանում, աշխարք-աշխարքում||ըշխարքում (Փառ.) և այլն:

Անձնական դերանունների բացառական և գործիական հոլովները կազմվում են տրականից՝ ինձանից, քեզանից, թրէն նանից, մեզնավ, ծեզնավ, թրանցնավ (Բստ.), ինձանի, քեզանի, թրան նանից, մեզնանավ, ծեզնանավ, թրանցնավ (Մսր.), ինձանից, քիզանից, նրօնից, միզաննավ, ծիզաննավ, նրոցնաննավ (Ռամ.), ինձանից, քեզանից, թրէն նանից, մեզնավ, ծեզնավ, թրանցնավ (Փառ.):

Ցուցական դերանունները արտահայտվում են այս, այդ, այն ձևերով, միայն Ռամիսի խոսվածքում Ագուլիսի բարբառի նման միաժամանակ առկա են նաև սա, դա, նա ձևերը՝ էս, էտ, էն (Բստ., Մսր., Ողհ.), աս, ատ, ան (Փառ.), աս, ատ, ան||սօ, տօ, նօ (Ռամ.): Սեռական-տրական հոլովը արտահայտվում է հին հայերենի սորա, դորա, նորա տիպի հիմքով՝ ըստրան, ըտրան, ընդրան, ըստրանց, ըտրանց, ընդրանց (Բստ.), ռստռ, ռտռ, ռնդռ, ռստռց, ռտռց, ռնդռց (Մսր.), սըրօ(ն), տըրօ(ն), նըրօ(ն), սըրունց, տըրունց, նըրունց (Ռամ.), ըստուն, ըտուն, ընդուն, ըստուց, ըտուց, ընդուց (Ողհ.),

ուստուրա||ըստուրա, ունդուրա||ընդուրա, տուրա, ուս-
տուցա||ըստուցա, ունդուցա||ընդուցա, տուցա (Փառ.):
Բացառական և գործիական հոլովները կազմվում են
սեռականի հիմքից՝ ըստրանից, ըտրանից, ընդրանից,
ըստրանցից, ըտրանցավ (Բստ.), ռւստմր անի, ռւտմր
անի, ռնդմր անի, ռւստմց անի, ռւտմց անանվ (Մսր.), սըրո
անի, տըրո անի, նըրո անի, սըրունց անի, տըրունց անավ
(Ռամ.), ըստրանից, ըտրանից, ընդրանից, ըստրանցից,
ըստրանցավ (Ռդհ.), ուստուրանից||ըստուրանից,
ունդուրանից||ընդուրանից, տուրանից, ուստու-
ցանից||ըստուցանից, ունդուցանով||ընդուցանով (Փառ.):

Խոնարհման համակարգում նույնպես, որոշակի
տարբերություններով հանդերձ, խոսվածքները հիմնա-
կանում դրսևորում են ընդհանուր հատկանիշներ:

Սահմանական եղանակի ներկա ժամանակը
արտահայտվում է անկատար դերբայով (կազմվում է ում
վերջավորությամբ կամ նրա ըմ հնչյունական տարբերա-
կով) և օժանդակ բայի ներկայի ձևերով՝ կիիրըմ ըմ (ըս, ա,
ընք, ըք, ըն) (Բստ., Մսր., Ռդհ.), կիիրմւ ըմ (ըս, ա, ըք, ըք,
ըն) (Ռամ.), կիիրիմ իմ (իս, ան, իք, իք, ին) (Փառ.):

Անցյալ անկատար ժամանակը ձևավորվում է
անկատար կամ համակատար դերբայով, օժանդակ բայի
ներկայի ձևերով և լինել բայի ամփոփված ձևեր հան-
դիսացող էլ, նէլ կամ նանլ մասնիկով՝ խըսըմ (մընալիս) ըմ
(ըս, —, ընք, ըք, ըն) էլ (Բստ.), խըսըմ (մընըմ) ըմ (ըս, ա, ընք,

ըք, ըն) էլ (Մսր.), խըսէլիս (մընայիս) ըմ (ըս, ամ, ըք, ըք, ըն) նէլ (Ռամ.), խըսըմ (մընայիս) ըմ (ըս, —, ըք, ըք, ըն) նանլ (Փառ.):

Սահմանական եղանակի ապառնի ժամանակը դրսևորվում է ապառնի դերբայով և օժանդակ բայի խոնարհված ձևով օտօլու (մընալու) վըմ (վըս, վա, վընք, վըք, վըն) (Բստ.), օտօլ (մընալ) ըմ (ըս, վա, ընք, ըք, ըն), մընալ ում (ուս, վա, ունք, ուք, ան) (Մսր.), ուտիլ ում (իս, ա, իք, իք, ին), մընալ ում (ուս, ա, ուք, ուք, ուն) (Ռամ.), օտիլու վըմ (վըս, վա, վըք, վըք, վըն), մընալու ում (ուս, վա, վըք, վըք, վըն) (Փառ.):

Սահմանական եղանակի անցյալ կատարյալը կազմվում է պարզ և (կամ) բաղադրյալ ձևով՝ խըմամ (մընահամ, հասամ, մըռահամ) (-ար, -ավ, -անք, -աք, -ան) (Բստ., Մսր.), խըմալ ըմ (ըս, ա, ըք, ըք, ըն), մընահամ, հասամ, մըռահամ (աս, ավ, աք, աք, ան) (Ռամ.), խըմալ (մընահալ, հասալ, մըռահալ) ըմ (ըս, ա, ըք, ըք, ըն) || խըմամ (մընահամ, հասամ, մըռահամ) (աս, ավ, աք, աք, ան) (Փառ.): Ի դեպ, Փառակայի խոսվածքում նկատվող պարզ և բաղադրյալ ժամանակաձևերի այս զուգահեռ կիրառությունը նկատել և ուսումնասիրել է Գայանե Գևորգյանը²⁵: Սարգիս Սարգսյանցը պարզ ձևերը դիտել

²⁵ Գ. Գևորգյան, Քերականական համանիշության դրսևորումները հայերենի բարբառների բայի անցյալ ժամանակաձևներում - «Ջահուկյանական ընթերցումներ» հանրապետական գիտական նստաշրջանի զեկուցումներ, Ե., 2013, էջ 166:

է որպէս բաղադրյալ ձևերից լ ձայնորդի անկմամբ առաջացած ամփոփ ձևեր՝ թակալ ըմ > թակամ, թակալ ըս > թակաս, թակալ ըք > թակաք և այլն²⁶: Անդրադատնալով անցյալ կատարյալի պարզ և բաղադրյալ ժամանակաձևերի գուգահեռ կիրառությանը՝ Գ. Գևորգյանը կարծում է, որ նախապէս, երբ բարբառների հնչյունական և ձևաբանական հատկանիշները դեռ նոր էին ձևավորվում, անցյալ կատարյալի պարզ կազմությամբ ժամանակաձևերն ընդգրկել են հայերենի ողջ տարածքը: Հետագայում միայն՝ հին շրջանում գոյություն ունեցող բարբառային տարբերությունների խորացմանը զուգընթաց, հայերենի տարածքային տարբերակները անցյալ կատարյալի իմաստն արտահայտել են մեկ այլ կառուցատիպով՝ վաղակատար դերբայով և օժանդակ բայով հարադրված²⁷:

Վաղակատար ժամանակը դրսևորվում է հարակատար դերբայով և օժանդակ բայի խոնարհված ձևով, անցյալ վաղակատարը՝ նաև էլ, նէլ կամ նալ մասնիկներից որևէ մեկով՝ կիբրանձ ըմ (ըս, ա, ընք, ըք, ըն), կիբրանձ ըմ (ըս, —, ընք, ըք, ըն) էլ (Բստ.), կիբրանձ ըմ (ըս, ն, ընք, ըք, ըն), կիբրանձ ըմ (ըս, ն, ընք, ըք, ըն) էր (Մսր.), կիբոծ ում (ուս, ա, ըք, ըք, ըն), կիբոծ ում (ուս, ա, ըք, ըք, ըն) նէլ

²⁶Մ. Սարգսեանց, նշված աշխատանքը, էջ 116:

²⁷Գ. Գևորգյան, նշված աշխատանքը, էջ 166-167:

(Ռամ.), կիրաճ ըմ (ըս, ա, ըք, ըք, ըն), կիրաճ ըմ (ըս, —, ըք, ըք, ըն) նալ (Փառ.):

Ըղձական եղանակի անցյալ ապառնին արտահայտվում է հին հայերենի անցյալ անկատարի տիպի բայաձևերով և էլ, նէլ կամ նալ մասնիկներից որևէ մեկով՝ կիրիմ էլ, կիրիս էլ, կիրէր, կիրինք էլ, կիրիք էլ, կիրին էլ, մընամ էլ, մընաս էլ, մընար, մընանք էլ, մընաք էլ, մընան էլ (Բստ., Սսր.), կիրիմ նէլ, կիրիս նէլ, կիրէր նէլ, կիրինք նէլ, կիրիք նէլ, կիրին նէլ, մընոմ նէլ, մընոս նէլ, մընօր նալ, մընօնք նէլ, մընօք նէլ, մընօն նէլ (Ռամ.), կիրիմ նալ, կիրիս նալ, կիրէր նալ, կիրինք նալ, կիրիք նալ, կիրին նալ, մընոմ նալ, մընոս նալ, մընօր նալ, մընօնք նալ, մընօք նալ, մընօն նալ (Ռամ.):

Պայմանական եղանակը Ռամիսի և Փառակայի խոսվածքներում ձևավորվում է դերբայով և օժանդակ բայի ժամանակային ձևերով, իսկ Բիստի, Մեսրոպավանի և Ողոհիի խոսվածքներում՝ ըղձական եղանակի բայաձևերով և կը եղանակիչով՝ կիրիլ իմ (իս, ա, իք, իք, ին), մընօլ ում (ուս, ա, ուք, ուք, ուն) (Ռամ.), կիրիլ իմ (իս, ա, իք, իք, ին), մընօլ ըմ (ըս, ա, ըք, ըք, ըն) (Փառ.), կիկիրիմ (-իս, -ի, -ինք, -իք, -ին), կըմընամ (աս, -ա, -անք, -աք, -ան) (Բստ., Սսր., Ողհ.): Անցյալ ժամանակը՝ ասիլ իմ (իս, ա, իք, իք, ին) նէլ (Ռամ.), ասիլ ըմ (ըս, —, ըք, ըք, ըն) նալ (Փառ.), կասիմ էլ, կասիս էլ, կասէր, կասինք էլ, կասիք էլ, կասին էր (Բստ., Սսր. Ողհ.):

Բոլոր խոսվածքներում հարկադրական եղանակը արտահայտվում է պիտի եղանակիչի կամ նրա հնչյունական տարբերակի և խոնարհիլոդ բայի ըղձական եղանակի ժամանակաձևերի համադրությամբ՝ պետի (պետկ ա) կիրիմ (-իս, -ի, -ի(ն)ք, -իք, -ին) (Բստ., Մսր., Փառ., Ողհ.), մետիլ մ կիրիմ (-իս, -ի, -իք, -իք, -ին) (Ռամ.): Անցյալ ժամանակը՝ պետի (պետկ ա) կիրիմ (-իս, -, ինք, -իք, -ին) էր (էլ) (Բստ., Մսր., Ողհ.), մետիլ մ կիրիմ (-իս, -ի, -իք, -իք, -ին) նէլ (Ռամ.), պետի (պետկ ա) կիրիլ իմ (իս, -, իք, իք, ին) նմլ (Փառ.):

Որոշակի տարբերություններով հանդերձ՝ խոսվածքները ընդհանուր հատկանիշներ են դրսևորում նաև ժխտական խոնարհման դեպքում: Օրինակ, սահմանական եղանակի ներկա ժամանակի ժխտական խոնարհումը (անկատար դերբայով և օժանդակ բայի ժխտական ձևերով)՝ սէրըմ (սիրըմ) չիմ (չիս, չի, չի(ն)ք, չիք, չին) (Բստ., Մսր., Ողհ., Փառ.), սէրում չիմ (չիս, չի, չիք, չիք, չին) (Ռամ.), բոլոր խոսվածքներում կազմվում է գրեթե միանման, իսկ հարկադրական եղանակի ժխտական խոնարհման դեպքում չ մասնիկը գործածվում է ինչպես անկախ, այնպես էլ բայաձևերին զուգակցված՝ պետի կիրիմ (-իս, -ի, -ինք, -իք, -ին) վէշ (էլ) (Բստ., Ողհ.), պետկ ա կիբրիլ չիմ (-չիս, -չինք, -չիք, -չին) (էր) (Մսր.), մետիլ մ չուկիրիմ (-իս, -ի, -իք, -իք, -ին) (նէլ) (Ռամ.), պետի կիրի(լ) չիմ (չիս, չի, չիք, չիք, չին) նմլ (Փառ.):

Վերոհիշյալ հատկանիշները, ինչպես նաև տարածաշրջանի բարբառներին բնորոշ ձևաբանական ընդհանուր այլ հատկանիշներ վկայում են, որ այս բնականավայրերի խոսվածքները ձևաբանության տեսանկյունից նույնպես ներկայացնում են լեզվական բավական սերտ առնչություն²⁸:

Ինչպես վերը նշվեց, Գողթնի հյուսիսային գյուղերի խոսվածքների հանդեպ կիրառել ենք նաև Գ. Ջահուկյանի բազմահատկանիշ դասակարգման սկզբունքը: Աղյուսակի առաջին 50 կետերի՝ հնչյունաբանական հատկանիշների արդյունքներով հիշյալ խոսվածքները միմյանցից տարբերվում են նվազագույնը՝ 3 և առավելագույնը՝ 6,5 միավորով:

Պարզվում է, որ խոսվածքները միմյանց նկատմամբ առավել նվազ տարբերություններ են դրսևորում բազմահատկանիշ դասակարգման աղյուսակի երկրորդ 50 կետերի՝ ձևաբանական հատկանիշների համեմատության արդյունքում (հավելվածի Աղյուսակ 1)՝ տարբերվելով նվազագույնը՝ 1 և առավելագույնը՝ 4,5 միավորով (Աղյուսակ 4):

²⁸Ա. Վարդանյան, Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների ձևաբանական առանձնահատկությունները - Գ. Ջահուկյանի 100-ամյակին նվիրված հայերենագիտական գիտաժողովի նյութեր, Ե., 2020, էջ 126-137:

**Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների ձևաբանական հատկանիշների
ներքին առնչությունների համեմատական աղյուսակ**

Բնակավայր	Քիստ	Մեսրոպավան	Ողոհի	Ռամիս	Փառակա
Քիստ	—	4	3	2	2
Մեսրոպավան	4	—	3,5	3	4,5
Ողոհի	3	3,5	—	1	4
Ռամիս	2	3	1	—	3,5
Փառակա	2	4,5	4	3,5	—

Ընդհանրացնելով Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների հնչյունաբանական և ձևաբանական հատկանիշների աղյուսակների տվյալները՝ ստանում ենք ենթ հետևյալ պատկերները (Աղյուսակ 5, Գծապատկեր 1).

Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների բարբառային հատկանիշների
ներքին առնչությունների հաճեճատական աղյուսակ

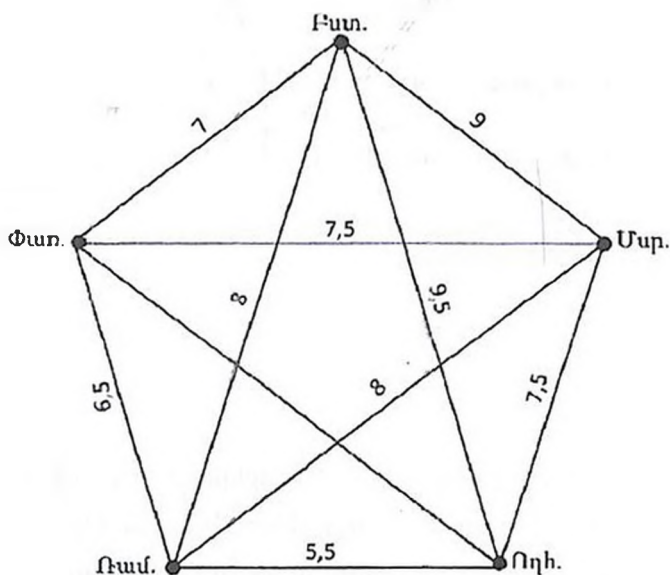
Բնակավայր	Բիստ	Մեսրո- պական	Ողոհի	Ռամիս	Փառակա
Բիստ	—	9	9,5	8	7
Մեսրոպական	9	—	8	9	7,5
Ողոհի	9,5	8	—	5,5	8,5
Ռամիս	8	9	5,5	—	6,5
Փառակա	7	7,5	8,5	6,5	—

Հատկանիշների տարբերությունների ակնհայտ
ցածր մակարդակը (ընդամենը 5,5-9,5 միավորի) վկայում
է, որ Հյուսիսային Գողթնի հիշյալ բնակաայրերի խոս-
վածքները կարող են դիտվել որպես միևնույն բարբառի

կամ միջբարբառի խոսվածքներ, որը համապատասխանում է Գ. Զահուկյանի սահմանած 0,5-22 միավորի տարբերություններով միջակայքին)²⁹:

Գծապատկեր 1

Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների ներքին առնչությունները

Գ. Զահուկյանի բազմահատկանիշ դասակարգման սկզբունքից ելնելով՝ Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքախմբի՝ հարակից բարբառների նկատմամբ դիրքը

²⁹Գ. Զահուկյան, Հայ բարբառագիտության ներածություն, Ե., 1972, էջ 127:

ճշտելու նպատակով այս բարբառային միավորի ընդհանրացված-միջին բարբառային հատկանիշները (զուգաբանությունները) համեմատել ենք հարակից բարբառների հատկանիշների հետ (հավելվածի Աղյուսակ 2):

Որպես համեմատության եզրեր ընտրել ենք Հյուսիսային Գողթնին աշխարհագրորեն առավել մոտ տարածքներ ընդգրկող ավանդական բարբառները՝ Ագուլիսի, Արցախ-Սյունիքի և Մեղրու: 100 հայտնի բարբառային հատկանիշների³⁰ համեմատության արդյունքները վկայում են, որ Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքախումբն ամենամերձավոր առնչություն ունի ինչպես Արցախ-Սյունիքի բարբառի (տարբերությունները կազմում են 21,5 միավոր, որը գրեթե խոսվածքից բարբառի անցման սահմանն է), այնպես էլ Մեղրու բարբառի (տարբերությունները կազմում են 23 միավոր) և Ագուլիսի բարբառի (տարբերությունները՝ 25 միավոր) հետ (Աղյուսակներ 6, 7, 8, Գծապատկեր 2):

³⁰ Գ. Զառուկյան, նշվ. աշխատանքը, էջ 41:

Աղյուսակ 6

Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների հնչյունաբանական հատկանիշների
արտաքին առնչությունների համեմատական աղյուսակ

Բարբառային միավոր	Ազուլիսի	Արցախ- Սյունիքի	Հյուսիսային Գողթնի	Մեղրու
Ազուլիսի	—	16	13,5	11,5
Արցախ- Սյունիքի	16	—	12	12
Հյուսիսային Գողթնի	13,5	12	—	12
Մեղրու	11,5	12	12	—

Աղյուսակ 7

Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների ձևաբանական հատկանիշների
արտաքին առնչությունների համեմատական աղյուսակ

Բարբառային միավոր	Ազուլիսի	Արցախ- Սյունիքի	Հյուսիսային Գողթնի	Մեղրու
Ազուլիսի	—	10,5	11,5	11
Արցախ- Սյունիքի	10,5	—	9,5	11,5
Հյուսիսային Գողթնի	11,5	9,5	—	11
Մեղրու	11	11,5	11	—

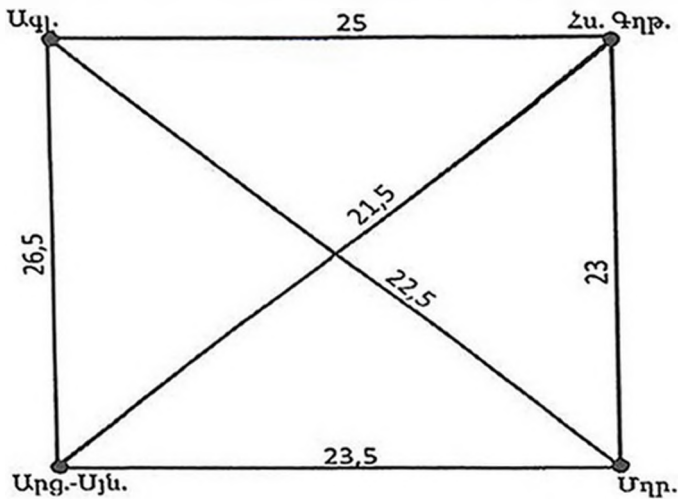
Աղյուսակ 8

Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների բարբառային հատկանիշների արտաքին առնչությունների համեմատական աղյուսակ

Բարբառային միավոր	Ագուլիսի	Արցախ- Սյունիքի	Հյուսիսային Գողթնի	Մեղրու
Ագուլիսի	—	26,5	25	22,5
Արցախ- Սյունիքի	26,5	—	21,5	23,5
Հյուսիսային Գողթնի	25	21,5	—	23
Մեղրու	22,5	23,5	23	—

Գծապատկեր 2

Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների արտաքին առնչությունները

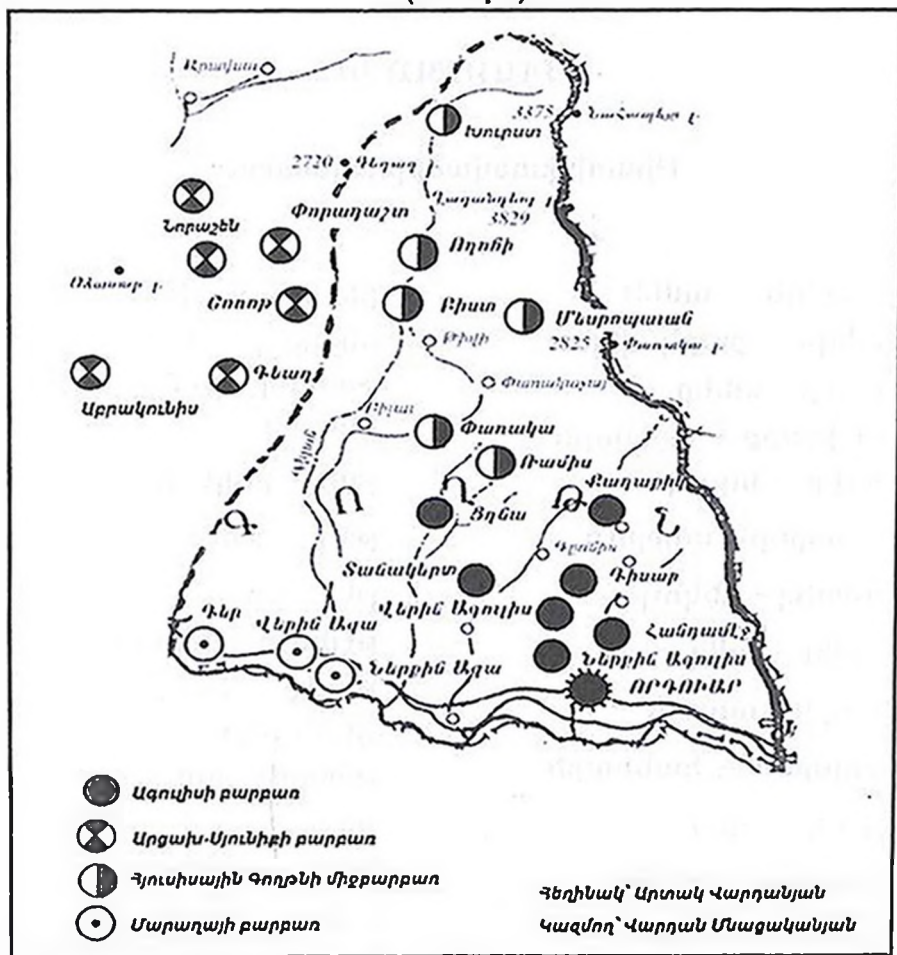
Հատկանիշների նմանօրինակ մերձավորությունները թույլ են տալիս եզրահանգելու, որ այս խոսվածքախումբը իրենից ներկայացնում է միջբարբառ հայ բարբառների արևելյան խմբակցության Արցախ-Շամախու կամ ծայրիյուսիսարևելյան միջբարբառախմբի Արցախ-Սյունիքի բարբառի և Ագուլիս-Մեղրու կամ արևելյան բարբառախմբի Մեղրու և Ագուլիսի բարբառների

միջև: Ի դեպ, միջբարբառի և մերձակա բարբառների միջև աշխարհագրական և լեզվական մերձավորությունների համընկնման փաստը ինքնին հաստատում է խոսվածքի տեղաբնիկ լինելու իրողությունը:

Հետևաբար, մեկ բարբառային միավորի մեջ ընդգրկված Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների այս խումբը անվանել ենք Հյուսիսային Գողթնի միջբարբառ:

**Գողթնի խոսվածքների տարածման սահմանները
(1918թ.)**

ԲԱՌԱՅԱՆԿԵՐ

Բիստի խոսվածքի բառացանկ

ամման – ամեն
անգու – քարկտիկ
աներ – աներ
աշխարք – աշխարհ
անիր – այուր
անխաղիր – աղբյուր
անգիզ – ընկույզ
անվիլ – ավել
անրին – արյուն -
բըրդան – հանկարծ
զոնվան – ցեց
զանհան – թույն
զանտիկ – զատիկ
զըմբեռնը – զմուռս
զիրթանիլ – զարդարել
եր – ինչու

ըխա – երեխա
ընցըցնիլ – հանգցնել
թանավ – թանապուր
թան – թե
թան – ընկերք
թոնլ – թույլ
թե – թի
թեփուտ – փետուր
թըրեք – թրիք
թիժ – թեժ
թոխըր – քլունգ
թօփ – թուփ
իլնիլ – ելնել
իվիլ – ավելի
իրես – երես
իրիք – երեք
իրվան – երևալ
իփիլ – եփել

լակուտ – լակոտ

լոգո – լեգու

լիս – լուս

խամբար –

եգիպտացորեն

խրգանակ – ծոծրակ

խընամի – խնամի

խընծործաղիկ –

երեքնուկ

խօռնը – ուրց

ծանդըր – ծանր

ծէծ – ծիծ

ծէտ – ծիտ

ծընեփակ – ծնեքեկ

ծունդըր – ծունր

ծոկոն – ձուկ

ծոկ – ձու

ծօնգնը – ծունկ

ծօվ – ծով

կաթնավ – կաթնապուր

կամը – կամ

կըլօնձ – գարեկ

կըծեկ – կծիկ

կըծօ – կծու

կըղանիլ – գողանալ

կըղեզ – կորիզ

կըճոճ – կճուճ

կընեկ – կնիկ

կըտօր – տանիք

կիտանտի – փիփերթ

կ'անթան – գաթա

կ'անդվիլ – թաքնվել

կ'անպոտ – կապույտ

կ'եղ – գյուղ

կ'իրիլ – գրել

կուրուր – կրիա

կօռնը – կուռ

կօրակ – կորեկ

հանյխի – ափսոս

հանչիլ – հաչալ

հօլոնք – ուլունք

հաղուղ – խաղող

համբարք – համարք

հենգ – հինգ

հէր – հայր

հընդրիլ – ընտրել

դանջան – կաշաղակ

դանրիք – օտարական,

պանդուխտ

դազան – կաթսա

դալմադալ – աղմուկ

դասաբ – մսագործ
 դուրթի – տուփ, արկղ
 դուշ – թռչուն
 դոնադ – հյուր
 դօշ – խոյ
 ճանիւր – ճախարակ
 ճուր – ջուր
 ճըլլօրիլ – թառամել
 մէս – միս
 մէտկ(ը) – միտք
 մէր – մայր
 միծանիլ – մեծանալ
 միրաբ – ջրբաշխ
 յէզնը – եզ
 յէրթ – երդիկ
 նըղանիլ – նեղանալ
 նօռնը – նուռ
 շէշտի – շիւաշք
 շիրէփ – շերեփ
 ունց – ինչպէս
 ուվ – ու
 պոն – բույն
 պատրօն – սկեսրայր
 պէնդ – պինդ
 պէռնը – բեռ
 պըռուշկ – շրթունք

պիլիթ – բլիթ
 պիրան – բերան
 ջաղ – շյուղ
 սոմբոլ – հասկ
 սոնդոն – թոնրի
 օղանցք
 սէրտ – սիրտ
 սիրփիլ – սրբել
 սօխօջան – անձրևորդ
 սօր – սուր
 վէրց – որձ
 տանակ – դանակ
 տանը – դառն
 տոնդոմ – դոմ
 տօխ – վառեկ, դոխ
 տօռնը – դուռ
 տերադօրմի –
 տերոդորմյա, թագբեհ
 տէկ – տիկ
 տէքըր – տեգր
 տիժիկ – կայծ
 տիրէվ – տերև
 տօն – տուն
 ցէց – ցից
 ցօրան – ցորեն

փահմ – կռահում
փաննր – լապտեր
փանդ – հնար
փասուն – ձև, տեսք
փեղ – փայտ
փերմա – ֆերմա
փի – ճարպ
փուքըր – քիչ
քիր – քույր
քնրանթանքնլն –
մոդես
քիսծր – կեսօր
քոն – քուն
օթ – ութ
օխտը – յոթ

Մեսրոպավանի խոսվածքի բառացանկ

ախալեր – եղբայր	իլնիլ – ելնել
աղվէս – աղվես	իրես – երես
առճունք – առաստաղ	իրիք – երեք
անոնր – այուր	իրվան – երևալ
անխալոնր – աղբյուր	իփիլ – եփել
անգիգ – ընկույզ	լանմ – գոլ
անոնլ – ավել	լանփան – ընկույզի
բըրչեմ – մրջյուն	միջուկ
դոնգ – ճիշտ, ուղիղ	լոնս – լույս
գանմոնլ – գամբյուղ	լէն – լայն
գիհանր – թույն	խանգանլ – չոր տերև
ըշտահաղուղ – դեղձ	խառնը – խառը
ըրխա – երեխա	խեթնուկ – երեքնուկ
թոնոյ – կծու	խընձաղա – ձնծաղիկ
թիլ – թել	խըրէկ – քիչ
թոխալ – ամալ, թուխալ	ծոն – ձյուն
թոռ – անձրև	ծանդաք – ծամոն
թոռնը – թոռ	ծանդըր – ծանր

ծէր – ծայր
 ծունդըր – ծունր
 ծօկնը – ձուկ
 ծօռ – ծուռ
 կաթնը – կաթ
 կարթիլ – կարդալ
 կաքավ – կաքավ
 կէծ – կայծ
 կէռիք՝ – ատամ
 կըղեզ – կորիզ
 կըռէջ – խեժ (ծառի)
 կ'աճաճ – գազար
 կ'աճաճ – գարուն
 կ'աճաճ – կարմիր
 կ'ոճ – մեզ
 կ'ոճ – գայլ
 կ'ոճաճ – կճուճ
 կ'օղ – գող
 կ'օղնը – գառ
 կ'իբիլ – գրել
 օմբա – կոնք
 կուկու – կկու
 կօզ – կուզ
 կօրակ – կորեկ
 հաղալ – խաղալ

հաղացընիլ –
 խաղացնել
 հաղօղ – խաղող
 հանէր – անէր
 հավ – հավ
 համբաճ – համարք
 հընգըցընիլ – հանգցնել
 հըռանիլ – հեռանալ
 հիշտ – հեշտ
 հուլ – ով
 հոլոնք – ուլունք
 հոլօրիլ – ոլորել
 հոլշոլ – ոջիլ
 հոլշոլոտ – ոջլոտ
 հօլ – հոլ
 դաճիք – օտարական,
 պանդուխտ
 դազան – կաթսա
 դալմաղալ – աղմուկ
 դասաք – մսագործ
 դավախ – բարդի
 դուրի – տուփ, արկղ
 դուշ – թռչուն
 դօնաղ – հյուր
 դօշ – խոյ

ճոճոճ – անձրևորո
 ճոճ – ջուր
 ճըդեցկէոիք՝ –
 սեղանատամ
 ճընապա – ճանապարհ
 մաշ – կանաչ լոբի
 մարթ – մարդ
 մէշմ – անտառ
 մըղմըղ – ցեց
 յէմիշմն – սնձենու
 պտուղը
 յըղօլի – եղան
 յէղածօվ – ձվածեղ
 նախշուտ – գեղեցիկ
 նըղանիլ – նեղանալ
 շոճտ – շուտ
 շէհ – ցող
 չիչ – չէչ
 պմգոճկ – ճակնդեղ
 պարգուտ – փլավքամիչ
 պէոնը – բեռ
 պէրց – բարձ
 պըզէզ – ճանճի թրթուր
 պըռուշկ – շրթունք
 պըրանիլ – պառկել

ջամուշ – գոմէշ
 ջօնգճմ – ցուլ
 սոճն – սյուն
 սալլըմ – հարբուխ
 սառուծ – սառույց
 սէրմ – սերմ
 սըվայի – բացի
 վիզքճօք – ծոծրակ
 վօնդ – ոտք
 վօռհնը – որդ
 վօսկուտ – ոսկոր
 վօրթի – որդի
 տոճնդոճմ – դղում
 տոճոնը – դուռ
 տակոիկը – արմատ
 տաշտ – տաշտ
 տափ – գետին
 տէոնը – դառը
 տօն – տուն
 ցօրան – ցորեն
 ոճշոճնց – հայիոյանք
 փասուն – ձև, տեսք
 փմհմ – կռահում
 փմնմր – լապտեր
 փմնդ – հնար

փերմա – ֆերմա
փընդըդ – կաղին
փօջիկ – միզապարկ
փօր – փոքր
քաշկ – սարդ
քըռի տալ – հրել
քյնրննթոն – գերանդի
քուր – քոյր
քյնլնն – ծղոտ
քնի – ճոճանակ
օխցը – օձ
օքուտ – լավ
օմբոն – կյանք

Ողոմիի խոսվածքի բառացանկ

աբուռ – ամոթ, պատիվ	
ազար – համաճարակ	զըլօխ – զլուխ
ախպէր – եղբայր	զ'ըլմս – կեռաս
ախպուր – աղբյուր	զիլանար – բալ
աղըմբ – կարիճ	զ'ըրդմբո՛ւրոն –
անգանջ – ականջ	էրկբոնակ սղոց
ապի – հայր	զ'ո՛ւլ – գայլ
արաբա – սայլ	զ'ո՛ւղոն – կոճղ
արագ – երագ	զ'ո՛ւպոն – մեծ մուրճ
արխ – առու	զ'օբլմբ – սունկ
արկաթ – երկաթ	զ'օրի – գարի
արուն – արյուն	դավշան – նապաստակ
անգի – մայր	դմստըմալ – բոնիչ
բախչա – այգի	(խոհանոցի)
բայդուշ – բու	դմվմ – ուղտ
բարամում – մեղրամում	դմրվմզմ – դարպաս
բէի – բահ	զանգ – զանգ
բէն – բան	զօլա – փայտե երկար
բըլդի – անձրևորդ	ձող
բըրանի – դդում	
բուխսուն – դարան	

էծ – այծ
 էղ – այդ
 էն – այն
 էշ – էշ
 էս – այս
 ընդէդ – այնտեղ
 ըստէդ – այստեղ
 ըոէիս – երախ
 ըրկէ – երեկ
 թա – թե
 թաթալօշ – ապտակ
 թաթպան – ձեռնոց
 թալա – թակարդ
 թամբաթի – ծխախոտ
 թայա – դեզ
 թաշտ – տաշտ
 թիլ – թել
 թէփուր – փետուր
 թոզգոլա – խլեզ
 թուլթի – աղվես
 թոխըր – բլունգ
 թոռ – անձրև
 ժաժիկ – շոռ
 իրէք – երէք
 իրիս – երես
 իս – էս
 իվըլուկ – ավելուկ

իփէլ – եփել
 լէցել – լացել
 լոգի – լեզու
 լոս – լոյս
 խանչալ – դաշույն
 խամ – անփորձ
 խօզէլ – խուզել
 խօխա – երեխա
 խօյլա – մորաքույր
 խօրօթա – զրույց
 խօռնը – ուրց
 ծիլի – ածելի
 ծիկուն – ձուկ
 ծերան – ծիրան
 ծըմէր – ձմեռ
 ծըմէրուկ – ձմերուկ
 կալ – կով
 կարմունջ – կամուրջ
 կ'էծակ – կայծակ
 կ'էտ – գետ
 կըճօճ – կճուճ
 կընէզ – կնիկ
 կըռէք – ատամ
 կօժ – կուժ
 կօլա – փոքր կուժ
 կօլ տալ – կուլ տալ
 հազի – պոչ

հաղինջ – եղինջ
 հավօղ – խաղող
 հաղլագարա –
 դարպասի, դռան
 փակիչ
 հանգիստարան –
 գերեզմանատուն
 հանրթ – երդիկ
 հընգեր – ընկեր
 հըրցընել – հարցնել
 հէտի – համար
 հէրինջ – երինջ
 հէրսօտել – բարկանալ,
 զայրանալ
 հիբ – երբ
 հիլիլի – հայելի
 հինչ – ինչ
 հինչքան – ինչքան
 հըրսանիք – հարսանիք
 հըվաքել – հավաքել
 հունչուր – ինչպես
 հուր – ուր
 հօրագ – ուրագ
 հուվ – ով
 հոլոնք – ուլունք
 հոլջոլ – ոջիլ

հօլ – ուլ
 դանձիր – ադանձ
 դախպա – պոռնիկ
 դավալ – դափ
 դավախ – բարդի
 դարդա – ագռավ
 դարավաշ – աղախին
 դափլան – վագր
 դըշլաղ – ձմեռանոց
 դըփըլ – կողպեք
 դում – ավագ
 դուրդում – արձիճ
 ճըլօրել – թառամել
 ճընանչել – ճանաչել
 ճապըտ – ճիպոտ
 ճօղնը – ճյուղ
 մալա – ծեփիչ
 մագրա – փարախ, գոմ
 մակարբաշի –
 մակարապետ
 մափլա – թաղ
 մանք – մենք
 մաշ – կանաչ լոբի
 մեզար – գոգնոց
 մէշա – անտառ
 մըհեգ – հիմա
 մօծ – մեծ

մօկըն – մուկ
յալանչի – խեղկատակ
յալօրի – ձրիակեր
յեղ – յուղ
յեղածու – ձվածեղ
յեղօլի – եղան
յեմըշան – ալոճ
յեշէլ – նայել
յօնջա – առվույտ
յումբուրուղ – բոունցք
նալ – պայտ
նալբանդ – պայտար
նաղարա – թմբուկ
նաղըլ – հեքիաթ
նանի – մայրիկ
նարդիվան – աստիճան
նան – խոնավ
նանն – տատիկ
շանն – եղան
շեն – գյուղ
շըոթկան – ջրհորդան
շուշա – ապակի
շօն – շուն
չախմախ – կայծահան
չամ – սոճի
չան – մեծ տակառ
չնդանա – կանեփ

չնլիկ – ձեռնափայտ
չմնչմն – շերեփ
չըխպօր – ընկույզ
պարեկամ – բարեկամ
պեծ – կայծ
պէկլա – բակլա
պեմբակ – բամբակ
պերակ – բարակ
պերան – բերան
պեցուր – բարձր
պըրպերան – փիփերթ
պիզ – բիզ
պիզ տալ – բզել
պիլական – բնկալ
պըռավիլ – պառավել,
ծերանալ
ջահրա – ճախարակ
ջամհաթ – ժողովուրդ,
բազմություն
ջանավար – գազան
ոմնդ – հետք
ոմնզ – երանգ, գույն
սալակ – զամբյուղ
սաբաթ – կողով
սանլմ – զամբյուղ
սանքոն – պատվանդան

սըխկէլ – լավ ծեծել
 սընդու – թոնրի ակ
 սէլ – 1. սայլ, 2. հեղեղ
 սօղան – սոխ
 սօտ – սուտ
 սօրին – լավ, ընտիր
 վըրիկ – անյուղ ապուր
 վօրցակ – աքլոր
 տափ – գետին
 տակոի – արմատ
 տէնակ – դանակ
 տէրտակ – դատարկ
 տըմակ – դմակ
 տըմբըրէլ – թմբէլ
 ունթունէլ – ընդունէլ
 ուշապ – վիշապ
 ուրթում – երդում
 փալաս – կարպետ
 փաննգ – հովազ
 փանփանն – թիթեռ
 փառչ – կավե փոքր
 ջրաման
 փէտ – փայտ
 փիյադա – հետիոտն
 փընդըղ – պնդուկ
 քալ – խակ
 քանն – ցուլ

քաննգժ –
 չորթանապուր
 քանսիբ – աղքատ
 քանիլնթին – աքցան
 քանթանքանն –
 քարադոդոշ (մեծ
 մոդես)
 քանրանթի – գերանդի
 քիլիթ – քանալի
 քոն – քուն
 քօք – արմատ
 օզէլ – ուզէլ
 օխց – օձ
 օս – ուս
 օրադ – մանգաղ
 փաննք – ճակատագիր
 փանհլմ – մշակ
 փանդ – հնարք

Ռամիսի խոսվածքի բառացանկ

ախալար – եղբայր	գ'ըրդմբիլ – երկբոնակ
ած – այծ	սղոց
աղինջ – եղինջ	գ'ուսգ'ում – բու
աղուզ – կաթի խեժ	գ'ոփին – մեծ մուրձ
աղվիս – աղվես	դմաստըմօլ – բոնիչ
անգուճ – ականջ	(խոհանոցի)
աշի – մանդակ	դմվմբմ – հացի
արագ – երագ	պահարան
արծըլի – ածելի	դմրվմգմ – դարպաս
արկաթ – երկաթ	դօփ – դափ
ախալուր – աղբյուր	զըղօլի – փայտե երկար
աղածու – ձվածեղ	ձող
անգ'ոզ – ընկույզ	էզնա – հորաքրոջ
բօվ – մորմ	ամուսին
բարամում – մեղրամում	երինջ – երինջ
բօխչա – այգի	ընանուխ – անանուխ
գ'մվրօ – դամբուլ	ըռէխ – երախ
գ'ըլանօր – բալ	ըռըշկապի – գոզնոց
գ'ըլաս – կեռաս	ըվուլուկ – ավելուկ
	ըրխա – երեխա
	ըրկօսին – քլունգ

ըրդունիկ – աղավնի
թա՛մ – թե

թա՛լվա՛մ – գոմ

թաթար – աթար

թալկ – թակարդ

թայա – դեզ

թանավ – մածնապուր

թեփուռ – փետուր

թիլ – թել

թոռ – անձրև

իլիկ – իլիկ

իրիս – երես

իրիք – երեք

իփ – երբ

լա՛զի – տզրուկ

լանա՛գրի – պղնձյա լայն

թաս

լո՛գո՛ւ – լեզու

խոնը – ուրց

խըլազ – խլեզ

ծո՛ւկո՛ւն – ձուկ

ծերան – ծիրան

ծըմեռնը – ձմեռ

ծըմէրուկ – ձմերուկ

ծըռնըթէղի – աղտորի

(սումախի) ծառ

կեծակ – կայծակ

կեռիք – աստամ

կըճըղօկ – վայրի

բանջար (կծու հազար)

կընէկ – կնիկ

կըտըհաղու – մոշ

կիտ – գետ

կո՛ւլ – գայլ

կո՛ծո՛ծի – գութան

կո՛ծրի – գարի

կեղ – 1. գյուղ, 2. թիզ

կըհօկ – մանր

անասունների

ձմեռանոց

կըտա՛տի – փիփերթ

կօժ – կուժ

կօլ տալ – կուլ տալ

կօվ – կով

հանգիստարան –

գերեզմանատուն

հո՛շա՛ս – վիշապ

հաղու – խաղող

հըլէրի – հայելի

հըրսանիք – հարսանիք

հըրսօտիլ – բարկանալ

հըրցանիլ – հարցնել

հինգիք – ընկեր

դափլան – վագր

դըփիլ – կողպէք
 դում – ավագ
 ճօվ – կատվի ձագ
 ճըլծօրիլ – թառամել
 ճըխարակ – ճախարակ
 ճընանչիլ – ճանաչել
 ճըպատ – ճիպոտ
 ճուղնը – ճյուղ
 մակարբաշի –
 մակարապետ
 մայա – պանրի մակարդ
 մանգ'աղնը – մանգաղ
 մանդօզ – դռան փակիչ
 մահլմ – թաղ
 մարս – արտեզր
 մէշմ – անտառ
 միլիսեզնը – ալոճի
 տեսակ
 միծ – մեծ
 միք – մենք
 մուշ – լոբի
 մօճ – մաճ
 յօնջմ – առվույտ
 յալանչի – խեղկատակ
 յըղօլի – եղան
 յումրուղ – բռունցք

նմլբանդ – պայտար
 նմմ – խոնավ
 նմնմ – տատիկ
 նմրղըվան – աստիճան
 նաղարա – թմբուկ
 նօլնը – պայտ
 շմմբանլութ – շագանակ
 շախկա – մորթած,
 մաքրած անասունի
 կեսը
 շըոճղան – ջրհորդան
 շիրիփ – շերեփ
 շտաղուկ – դեղձ
 շօն – շուն
 ուոթում – երդում
 ուոտի – ինչպես
 չմլիզ' – ձեռնափայտ
 չամ – սոճի
 պմմբանկ – բամբակ
 պմրանկ – բարակ
 պոն – բան
 պօհ – բահ
 պակլա – բակլա
 պէծ – կայծ
 պէրան – բերան

պըլանկանն – բնկալ
 պըլանիք՝ – Բանալի
 ռանդ – հետք
 ռանգ – երանգ
 սանքանթ – կողով
 սանքան –
 պատուհանագոգ
 սոնդան – թնրի
 օղանցք
 սալակ – զամբյուղ
 սեզնը – ալոճ
 սել – հեղեղ
 սելիմ – տատրակ
 սեռնը – դիտակետ
 սընդանքան – 1. սանդի
 քար, 2. երկարագլուխ
 սուխ – սոխ
 տակոիք – արմատ
 տափ – հարթ տեղ
 տանանկ՝ – դանակ
 տանրտանկ – դատարկ
 տըմօկ – դմակ
 տըռաժան – իշամեղու,
 կրետ
 փանիլն – մշակ
 փանդ – հնարք

փըռանձիկ – քոնդատ
 փիյադա – հետիոտն
 փօռչ – կավե փոքր
 ջրաման
 քանիլանթին – աքցան
 քըլըթանթոուշ –
 քարադողոշ (մեծ
 մողես)
 քըչաման – քարաճիկ
 քանլ – խակ
 քանսիք – աղքատ
 քոնթոն – գդալ
 քոթո – քուրդ
 քոթթ – թուրք
 օղուծ – օձ (սեռ. օխցի)
 օյզի – մայր
 օրաք – ուրաք
 օրտ – արտ
 օփի – բարդի
 օրծանկ – աքլոր

Փառակայի խոսվածքի բառացանկ

ամառնը – ամառ	ժողմ – եկեղեցի
անիւր – անէր	իզնը – եզ
աշխարք – աշխարհ	իրիս– երես
առնատ – առնէտ	իրիվնիլ – երևալ
աք – էզ	իրիք' – երեք
անդամիխանա –	իփ – երբ
գուգարան	լան – լայն
անիւր – ալյուր	լօց – լաց
անիւք – եղբայր	լակուտ – լակոտ
անիւք – աղբյուր	լըղանիլ – լողանալ
անգող – ընկույզ	խամփիլ – խաբէլ
անիւ – արև	խոնձոր – խնձոր
անք' – էզ	խիլք – խելք
գողիւք – գուլպա	խուզ – խոզ
դըրմըղ – փոցի	խուփ – խոփ
զըմբուտ – զմուռ	ծառ – ծառ
էշ – էշ	ծունդուր – ծունր
թանձիւ – մաքուր	ծօռ – ծուռ
թիփ – թեփ	ծոն – ձյուն
թիփըռ – փետուր	կըռօճ – ծառի խեժ
	կըղազ – կորիզ

կութ – կոթ
 կումուն – կամ
 կո՛ւշ – կրիա
 կօզ – կուզ
 կօթնը – կաթ
 կօննը – գառ
 կօվ – կով
 կա՛պա՛ռուտ – կապույտ
 կա՛րո՛նք – գարուն
 կա՛րթիլ – կարդալ
 կըտատի – փիփերթ
 կա՛ռլ – գայլ
 կա՛ռք – գոգ
 կա՛ծրի – գարի
 կա՛րիլ – գրել
 հաղ – խաղ
 հաղաղ – խաղաղ
 հաղու – խաղող
 հա՛րփիլ – արբենալ
 հա՛քա՛ռ – պոչ, ազի
 հա՛քնիլ – հագնել
 հեխտիլ – խեղդել
 հեթինջ – երինջ
 հըլմվո՛ր – ծերունի
 հըլծրիլ – ոլորել

հըմբարիլ – հաշվել
 հըրէնակ – երանի
 հինգիր – ընկեր
 (հ)իրթ – երդիկ
 հիրկի – երեկ
 hog – հաց
 դագան – կաթսա
 դալմաղալ – աղմուկ
 դասաբ – մսագործ
 դուրթի – տուփ, արկղ
 դուշ – թոշուն
 դօնաղ – հյուր
 դօշ – խոյ
 ճա՛ղաց – ջրաղաց
 ճիժիկ – կայծ
 ճո՛ր – ջուր
 մունդուր – մանր
 մուշ – լոբի
 մօզ – մազ
 մօթ – մութ
 մօկուն – մուկ
 յա՛լջանկ – ձեռնոց
 յէխտ – աղբ
 նըղանիլ – նեղանալ
 նօննը – նուռ
 շըտաղուկ – դեղձ
 պատրուն – սկեսրայր

պըհազ – պահեզ,
 բանջարանոց
 պըմփէրան – դանդուռ
 պիրան – բերան
 պոթ – բութ
 պօհ – բահ
 պօրց – բարձ
 սիրմը – սերմ
 սունգուն – սունկ
 սոն – սյուն
 սօռնը – սառը
 տախց – դաղձ
 տակոիկ – արմատ
 տասսը – տասը
 տար – տէր
 տարփիր – տեգր
 տէկ – տիկ
 տուղ – ջրաղացի
 ցորենի արկղ
 տօշտ – տաշտ
 տօռնը – դառը
 ցօրան – ցորեն
 ուրճունք – առաստաղ
 ումբոթ – կյանք
 ուրթոմ – երդում

ուրթնը – որդ
 ուրց – որձ
 փասուն – ձև
 փանիմ – կռահում
 փանար – լապտեր
 փանդ – հնար
 փաղամբուղասի –
 եզիպտացորեն
 փոշոթ – փշուր
 փէրմա – ֆէրմա
 քինթ – քիթ
 քըչաղակ – կաչաղակ
 քարման – աթար
 քոլմշ – ծղոտ
 քոլլոզ – աղբանոց
 քոթ – քույր
 օխտը – յոթ
 օխց – օձ
 օտիլ – ուտել
 օրչ – արջ
 օփ – ափ
 օրիշ – ուրիշ
 օրփանթ – ուրբաթ

ՆՍՈՒՇՆԵՐ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ «ՍՈՒՏԱՍԱՆԸ
ՀԵՔԻԱԹԸ ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԳՈՂԹՆԻ
ԽՈՍՎԱԾՔՆԵՐՈՎ

ՍԸՏԱՍԱՆԸ (Բիստի խոսվածք)

Ընըմ ա, ընըմ չի, մըն թաքավեր ա ընըմ: Էս թաքավերը ուրէն յերգիրըմը ասըմ ա. «Ուվ էնդի մըն սօտ ասի, վեր յես ասիմ՝ սօտ ա, իմ թաքավորութունիս կեսը կըտամ ընդրան»:

Մըն չօբան ա կ'օլիս: Ասըմ ա.

- Թաքավերը ապրած կենա, իմ հերըս մըն դանգանակ՝ օնի էլ, վեր ըստեղան մեկնըմ էլ, յերգինքըմը աստղերը խառնըմ էլ:

- Կըլնի,- ասըմ ա թաքավերը:- Իմ պապըս էլ մըն դանյան օնի էլ. մըն ճօնդը պիրանին էլ թինըմ, էս մըն ճօնդը մեկնըմ, արեվիցը վանըմ:

Մըտասանը կըլօխը քօրելավ տոնս ան կ'օլիս:

Մըն դանրգի ա կ'օլիս: Ասըմ ա.

- Ներդրություն կանխա, թաքավեր, յես պետմա շոտ
կ'օմ էլ, յիտահմա: Իրգի շատ թոտ էկավ, կեծակնին տըրա-
քան, յերգինքը ճըղվավ, նահմծ ըմ էլ կըրկատելի:

- Հա, օքըտ ըս արած,- ասըմ ա թաքավօրը,- համա
օքըտ չըս կըրկատած. էս քըշէր մը փութըր թոտ վեր
թահմավ:

Էս էլ ա տոնս կ'օլիս:

Մէշխօլ ա կ'օլիս մըն քահաիք կեղացի՝ կօտը կըռ-
նատակին:

- Տո՛ւն ինչ էս օգըմ, ա՛յ մարթ,- հըրցընըմ ա
թաքավերը:

- Ինձ մըն կօտ վօսկի իս պարտ, յէկած ըմ տանիմ:

- Մըն կօտ վօսկի՞,- մըհաթմլ մ մընըմ թաքա-
վօրը:- Սօտ ըս ասըմ, յէս քէգ վօսկի չիմ պարտ:

- Ա՛գմր սօտ ըմ ասըմ, թաքավութութունիդ կէսը
տօր:

- Չէ, չէ, դո՛ւզ ըս ասըմ,- խօսկը փօխըմ ա
թաքավերը:

- Դո՛ւզ ըմ ասըմ՝ մըն կօտ վօսկին տօր:

Գրանցել է Անահիտ Մկրտումյանը՝ 1983թ.

Բարբառախոս

Վաղինակ Հովակիմյան (ծնվ. 1925, Բիստ)

ՍՕՏ ԽՕՍՕՂԸ

(Մենարոպականի խոսվածք)

Ի՞նչն ա, ի՞նչն չի՝ մըն թաքավոր: Էս թաքավորը
որան յերգիրքմը խնքնը մ անըմ. «Հուվ էնդի սօտ ասի,
վօր յէս ասիմ՝ սօտ ա, իմ թաքավորութանըս կէսը
կըտամ ոնդոր:

Կ'օլիս մ մըն չօբան: Ասըմ ա.

- Թաքավորը ապրած մընա, իմ հօրըս մըն
դնգնանկ օներ, վօր ըստեղան մէկնըմ էր, յերգինքըմը
աստղերը խառնըմ էր:

- Կըպատահի,- պատասխան ա տալիս թաքա-
վօրը:- Իմ պապիս մլ մըն չուբուխ օներ. մըն յանը
պիթանին էր թիւնըմ, էն մըն յանը մէկնըմ էր, արեվիցը
վառըմ:

Սօտ խօսօղը կըլօխը քօրէլմվ տոնս մ կ'օլիս:

Կ'օլիս մ մըն դնրգի: Ասըմ ա.

- Ներադուրօն, թաքավօր, յէս շոնտ պէտկ ա կ'օմ
էր, յէտ ընգամ: Իբրգի շատ թօռ յէկավ, կէծակները
տըրաքան, յերգինքը ճըղվավ, քեցնծ ըմ էր կըրկատիմ:

- Հա, օքուտ ըս արած,- ասըմ ա թաքավօրը,- համա
օքուտ չըս էր կըրկատած. էս քիշերմվ մըն խըրէկ թօռ
յէկավ:

Էս մլ մ տոնս կ'օլիս:

Կ'օլիս մ մըն քնսիբ կէղացի՝ չափը կըռնատակին:

- Տո՞ւ հինչ ըս օգըմ, ա՛յ մարթ,- հըրցընըմ ա
թաքավորը:

- Ինձ մըն չափ վօսկի իս պարտք, յէկած ըմ տանիմ:

- Մըն չափ վօսկի՞,- մի՛հնաթա՛ն ա՛ մընըմ
թաքավորը:- Սօտ ըս ասըմ, յէս քէզ վօսկի չիմ պարտք:

- Թա՛ն վօր սօտ ըմ ասըմ, թաքավորութեանդ կէտը
տօ:

- Չէ, չէ, դօրթ ըս ասըմ,- խօսկը փօխըմ ա
թաքավորը:

- Ղօրթ ըմ ասըմ՝ մըն չափ վօսկին տօ:

Գրանցել է Ժաննա Միքայելյանը՝ 1983թ.

Բարբառախոսներ

Հակոբ Հակոբջանյան (ծնվ. 1912, Մենրոպական)

Իսկուհի Հակոբջանյան (ծնվ. 1921, Մենրոպական)

ՍՕՏ ԽՕՍՕՂԸ

(Ողոհիի խոսվածք)

Իլմծ ա, իլմծ չի, մին թաքավոր ա իլմծ: Էս թաքա-
վորը ո՞րան յերգիրումը ասըմ ա. «Հուվ օր ընդի մին սօտ
ասի, վօր իս ասըմ՝ սօտ ա, իմ թաքավորութունիս կէտը
կըտամ ո՞րան»:

Մին չօքան ա գժլիս: Ասըմ ա.

- Թաքավորը ապրած կենա, իմ հարըս մին դմգանակ օներ, վօր ըստեղից մէկնըմ էր, յերգինքըմը աստըղները խառնըմ էր:

- Կինի,- ասըմ ա թաքավորը:- Իմ պապըս էլ մին չուբուխ օներ. մին յանը բերանին էլ դըրըմ, էն մին յանը մէկնըմ, արըվիցը վառըմ:

Սօտասանը գլըծիւր քօրէլավ դոս ա գ'օլիս:

Մին դմրգի ա գ'օլիս: Ասըմ ա.

- Ներօդութուն կանէս, թաքավօր, իս պիտի շուտ գ'օմ էլ, յետացալ ըմ: Էրեզ շատ թօռ ա յեկալ, կէծակնին տըրաքալ ան, յերգինքը ճըղվալ ա, զենցած ըմ էլ կըրկատիլի:

- Հա, սօրին ըս արած,- ասըմ ա թաքավօրը,- համա սօրին չըս էլ կըրկատած. էս քըշէր մըխըրէզ թօռ ա յեկալ:

Էս էլ ա դոս գ'օլիս:

Գ'օլիս ա մին քմսիբ գեղացի՝ չափը կըռնատակին:

- Դո՞ւ հինչ ըս օզըմ, ա՛յ մարթ,- հըրցըրըմ ա թաքավօրը:

- Ինձ մին չափ վօսկի իս պարտ, յեկած ըմ տանըմ:

- Մին չափ վօսկի՞,- մմթմլ ա մընըմ թաքավօրը:-

Սօտ ըս ասըմ, իս քիզի վօսկի չըմ պարտ:

- Ագմր սօտ ըմ ասըմ, թաքավօրութունիդ կէսը տօր:

- Չէ, չէ, դո՞ւ ըս ասըմ,- խօսկը փօխըմ ա թաքավօրը:

- Դժվար ըմ ասըմ՝ մին չափ վօսկին տօր:

Գրանցել է Արտակ Վարդանյանը՝ 2018-2019թթ.

Բարբառախոսներ՝

Ռուբեն Մարտիրոսյան (ծնվ. 1932, Ողոհի)

Լիպարիտ-Բաբկեն Դավթյան (ծնվ. 1930, Ողոհի)

Մայրիկ Եղիազարյան-Փասպարյան

(ծնվ. 1929, Ողոհի)

Վոլոդյա Առաքելյան (ծնվ. 1951, Ողոհի)

ՍՕՏԱՄԱՆԸ

(Ռամիսի խոսվածք)

Իլնիս ան, իլնիս չի՝ մուն թաքավոր: Աս թաքավորը հորնա՞յր յերգըրոմը հայտնում ա. «Ուվ անդի սօտ ասի, վօր իս ասիմ՝ սօտ ա, իմ թաքավորության կեսը տօլ ըմ հորան»:

Գծիս ան մուն չօբան: Ասում ա.

- Թաքավորն ապրած կենա, իմ հարը մուն դնգանակ օնի նել, մուն յանը ըստիյան մեկնում նել, յերգինքի օստուղները խառնում:

- Պատահիլ ան,- ջըղաբ ա տօլիս թաքավորը:- Իմ պօպիս ալ մուն չիբուիս օնի նել. մըն յանը տոբոմն նել պիրանին, մուն յանն ալ մեկնում, անելվիցը վառում:

Սօտասանը կըլօխը քօրելօվ նահալ ա տոբքը:

Գծիւս ան մուն դանդի: Ասում ա.

- Ներադըթուն, թաքավոր, իս շոտ պետկ ա գոմ
նէլ, հիտանհամ: Հիրկի շոտ թոտ ա էկալ, կէծակները
տըրըխկահալ ըն, յերգինքը մէշան ճըղվալ ա, նանհամ ըմ
նէլ կըրկըտիմ:

- Հօ, օրոտ ուս արած,- ասըմ ա թաքավորը,-
համա օրոտ չըս նէլ կըրկատած. աս քիշէրվին մուն
պուտի թոտ ա էկալ:

Աս ալ ա նահալ տոբը:

Մէշիսլ ա գծիւս մուն քանիք կէղացի՝ չօփը
կըոնըտակին:

- Տո՞ ինչ ըս ծգոմ, ա՛յ մարթ,- հըոցանում ա
թաքավորը:

- Ինձ մուն չօփ օսկի իս պօտոթ, էկած ըմ տանիմ:

- Մուն չօփ օսկի՞,- զարմանում ա թաքավորը:-
Սօտ ուս ասում, իս քիզ օսկի չիմ պօտոթ:

- Թա վօր սօտ ըմ ասում, թաքավորութանդ կէսը
տօ:

- Չէ, չէ, դո՞ւզ ո՞ւս ասում,- խօսկը փօխում ա
թաքավորը:

- Դո՞ւզ ո՞ւմ ասում՝ մուն չօփ օսկին տօ:

Գրանցել է Արտակ Վարդանյանը՝ 2018թ.

Բարբառախոսներ՝

Մարուսյա Կոսկանդելյան (ծնվ. 1932, Ռամիս)

Բորիս Միքայելյան (ծնվ. 1943, Զուլֆա)

ՍՕՏ ԽՕՍՕՂԸ

(Փառակայի խոսվածք)

Էլըմ ա, Էլըմ չի՝ մըն թաքավոր: Աս թաքավորը հորան յերգըրըմը խաբար անըմ. «Ուվ օր անթավուր սօտ ասի, օր իս ասիմ՝ սօտ ա, իմ թաքավորութան կէսը տօլ ըմ հորան»:

Կօյիս ա մըն չօբան, ասըմ.

- Թաքավորը ապրած կէնա, իմ հմրըս մըն դնգանակ ըննալ, օր ըստիյան մէկնըմ նալ, յերգինքումը աստըղնէն խառնըմ հորու:

- Պատահիլ ա,- ասըմ ա թաքավորը:- Իմ պապիս ալ մըն չուբուղ ըննալ. մըն ճօնղը պիրանին նալ տիրըմ, մըն ճօնղն ալ մէկնըմ նալ հըրէքակին՝ վառըմ:

Սօտ ասօղը կըլօխը քերէլօվ տոնս ա կօյիս նայիս:

Կօյիս մըն դարգի: Ասըմ ա.

- Նէրօղութուն, թաքավոր, իս շուտ ըմ նալ կոնլոն, հիտ իմ ինգանլ: Հիրկէ շատ թօտ ա յեկալ, կէծակը տըրըքկահալ ա, յերգինքը մէչան ճըղվալ ա, նանհմծ ըմ նալ կըրկատիմ:

- Հա, օքուտ ըս արած, համա օքուտ չըս նալ կըրկատած, աս քիշէրվին մըն կիճի թօտ ա յեկալ,- ասըմ ա թաքավորը:

Աս ալ ա տոնս կ'ծյիս:

Մըտըմ ա մէշղօլ մըն ք'ասիք կէղացի՝ կօտը կըռ-
նատակին:

- Տո՞ւ ինչ ըս օգըմ, ա՛յ մարթ,- հըրցընըմ ա թա-
քավօրը:

- Ինձ մըն չօփ օսկի ըս պարտ, յէկած ըմ տանիմ:

- Մըն չօփ օսկի՞,- թաքավօրը գարմանըմ ա:- Սօտ
ըս ասըմ, իս քիգ օսկի չիմ պարտ:

- Թա՞ օր սօտ ըմ ասըմ, թաքավուրութանդ կէսը տօ:

- Չէ, չէ, դօրթ ըս ասըմ,- իսօսկը փօխըմ ա թա-
քավօրը:

- Ղօրթ ըմ ասըմ՝ մըն չօփ օսկին տօ:

Գրանցել է Ալբերտ Խաչատրյանը՝ 1977թ.

Բարբառախոսներ՝

Գուրգեն Հարությունյան (ծնվ.1909, Փառակա)

Սուրեն Ադամյան (ծնվ.1906, Փառակա)

Վարդուշ Գալոյան (ծնվ.1919, Փառակա)

«ՕՁԻ ՎՐԵԺԸ» ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹԸ
ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԳՈՂԹՆԻ ԽՈՍՎԱԾՔՆԵՐՈՎ

ՕՑԻ ԱԶԸՂԸ
(Բիստի խոսվածք)

Մըն օց ա յելած՝ օխտը բալան ա յելած: Մըն օր էտ օցը բալաները հանըմ ա վեր ման ածի: Մըն չօբան կ'օլիս ա, բալաներին սպանըմ: Մերը փախըմ ա՝ մըտըմ ա պոնը: Մինչեվնա իրեք ամիս էտ չօբանի բուխսունը պահըմ ա վեր կըծի, կարըմ չի կըծի: Մըն օր իրեն պոնի մէջիցը տըսնըմ ա, թէ չօբանը վօխչարը քըթըմ ա, ամանավը թինըմ ա ընդէդ, ինք'ը՝ չօբանը քիննիս ա վեր յետ տա փախած վօխչարը: Օցը պոնիցը տոն ա կ'օլիս, էն բադիի կաթնին մէջը աղդու ա ածըմ: Մըն մէրուքը յերգան էրք'աջ կ'օլիս ա խըմըմ ա կաթնը, ըստակըմ ա ընդէդ: Ղուշէրը կ'օլիս ըն մէսը օտըմ, քիննիս ըն ծօվը՝ ճոր խըմըն, ըստակըմ ըն, ընգըմ ըն ծօվը: Ծօվին մաչէն ծուկուննին օտըմ ըն, կըտօրվըմ: Քինալօղ-կ'օլօղնին էլ ընդըրանց փըռնըմ ըն օտըմ, ուրէնք էլ կըտօրվըմ:

*Գրանցել է Հրաչյա Աճառյանը՝ 1932թ.
Բարբառախոսներ
Գրիգոր Հարությունյան (ծնվ.1913, Բիստ)
Խաչատուր Սարգսյան (ծնվ.1882, Բիստ)*

ՕԽՅԻ ԱԶԸՂԸ

(Մեսրոպավանի խոսվածք)

Մըն օխց ա իլմծ՝ օխտը բալան ա իլմծ: Մըն օր էտ օխցու բալաները հանըմ ա վօր ման ածի: Մըն չօբան կ'օլիս ան, բալանին սպանըմ: Մարը փախըմ ա՝ մըտըմ ա պոնը: Մինչէվ իրէք ամիս էտ չօբանի բուխսունը պահըմ ա վօր կըծի, կարըմ չի կըծի: Մըն օր ուրան պոնի մէշիցը տըսնըմ ա, թան չօբանը վըխչարը բըթըմ ա, ամանավը թիրիմ ա ընդէդ, ինքը՝ չօբանը քիներմ ա վօր յէտ տա փախած վօխչարը: Օխցը պոնիցը տոն ան կ'օլիս, էն բադիին կաթնին մէշը աղուվ ա ածըմ: Մըն մէրուքը յերգան էրքանջ կ'օլիս ան խըմըմ ա կաթնը, ըստակըմ ա ընդէդ: Ղուշէրը կ'օլիս ըն մըսը օտըմ, քիներմ ըն ծօվու ճո՛ր խըմըն, ըստակըմ ըն, ընգըմ ըն ծօվը: Ծօվին մէշին ծուկունները օտըմ ըն, կըտօրվըմ: Քիւնօդ-կոլօղնէն էլ ընդիցան փըռնըմ ըն օտըմ, ուրան էլ կըտօրվըմ:

Գրանցել է Հրաչյա Աճառյանը՝ 1932թ.

Բարբառախոս

Անահիտ Օհանջանյան (ծնվ. 1892, Մեսրոպավան)

ՕԽՅԻ ԱՋԸՂԸ
(Ողոհիի խոսվածք)

Մին օխց ա իլան՝ օխտը բալան ա իլան: Մին օր էթ օխցը բալաները հանում ա վօր շօռ ածի: Մին չօբան գժօլիս ան, բալաներին սպանում: Մարը փախում ա՝ մըտում ա բռնը: Մինչեվ իրեքամիս էտ չօբանի բուխսունը սլահում ա վօր կըծի, կարում չի կըծի: Մին օր ուրան բռնի մաչիցը տըսնում ա, թե չօբանը վօխչարը քըթում ա, ամանավը դինում ա ընդէդ, ինքը՝ չօբանը՝ գինում ա վօր հէտ տա փախած վօխչարը: Օխցը բռնիցը դուս ան գժօլիս, էն բաղին կաթնէն մաչը աղդու ա ածում: Մին մէրուքը յերգար էրքանջ գժօլիս ան խըմում ա կաթնը, ըստակում ա ընդէդ: Ղուշըրը գժօլիս ըն մօսը օտում, գինում ըն ծօվը՝ ջուր խըմըն, ըստակում ըն, ինգում ըն ծօվը: Ծօվին մաչէն ծուկունները օտում ըն, կըտօրվում: Գէնցօղ-էկօղներն էլ ընդուց պըռնում ըն օտում, ուրան էլ կըտօրվում:

*Գրանցել է Հրայրա Աճառյանը՝ 1932թ.
Բարբառախոս
Մուշեղ Օհանյան (ծնվ. 1905, Ողոհի)*

ԱՌՅԻ ԱԶԸՂԸ
(Ռամիսի խոսվածք)

Մուն օխց ա ննլ օխտու բալան ա ննլ: Մուն օր ատ օխցու բալաքը հանում ա էր շօռ ածի: Մուն չօբան ա գ'օլիս, բալաքը սպանում: Մարը փրխնալիս ա մտում ա պոննո: Մինչնաք իրիք'ամիս ատ չօբանի բուխսու պահում ա էր կըծի, գիրալիս չի կըծի: Մուն օր ուրան պոնին մէջից տըսնալիս ն, թէ չօբանը օխչարը կըթում ա, ամանավը տըրոմ ն ընդէդ, ինքը՝ չօբանը նալիս ն էր հիտ տօ փախիսած օխչարը: Օխցու պոնիցի տոնս ն գ'օլիս, ան փաթըլի կօհնի մէջը աղու ածում: Մուն միրուքը ծիկ' էրք'նջ գ'օլիս ն խումում կօհնու, ըստըկէլիս ն ընդէդ: Ղուշարը գ'օլիս ըն մէսը օտում, նալիս ըն ծօվը՝ ճուր խըմին, ըստըկէլիս ըն, ընգում ըն ծօվու: Ծավին մէջին ծոկնարը օտում ըն, կըտօրվում: Ճընափա նացուդ-էկօղնին ալ նըրօց բըռնում ըն օտում, ուրնաք ալ կըտարվում:

*Գրանցել է Հրաչյա Աճառյանը՝ 1932թ.
Բարբառախոս
Գրիգոր Գրիգորյան (ծնվ. 1886, Ռամիս)*

ՕԽՑԻ ԱԶԸՂԸ

(Փառակայի խոսվածք)

Մըն օխց ընա՛լ՝ օխտը բալան ընա՛լ: Մըն օր ատ օխցու բալաքը հանըմ ա օր մուն ածի: Մըն չօբան ա կ'օյիս, բալաքը սպանըմ: Մա՛րը փախիւրմ ա՝ մըտըմ ա պո՛ննո՛ւ: Մինչա՛նա՛մ իրիք՝ ամիս ատ չօբանի բուխսու պահըմ ա օր կըծի, գա՛րըմ չի կըծի: Մըն օր հո՛րա՛ն պո՛նին մէչան տըսսըմ ա, թա չօբանը օխչարը կըթում ա, ամանօվը տիրիմ ա՛ ընդէ, հինքը՝ չօբանը նա՛յիս ա՛ օր հիտ տօ փախիսած օխչարը: Օխցը պո՛նինանի տո՛ւս ա կ'օյիս, ան բաղիին կօթնին մէչը աղու ածըմ: Մըն մէրուքը հերգա՛ն էրքա՛ջ կ'օյիս ա խըմըմ կօթնու, ըստակըմ ա ընդէ: Ղուշարը կ'օյիս ըն մէսը օտըմ, նա՛յիս ըն ծօվը՝ ճո՛ր խըմին, ըստակըմ ըն, թափըմ ծօվու: Ծօվին մէչին ծուկուննին օտըմ ըն, կըտօրվըմ: Ճընապա նացուղ-գո՛ցուղնին ալ ունդուցա բըռնըմ ըն օտըմ, հո՛րա՛ք՝ ալ կըտօրվըմ:

Գրանցել է Հրաչյա Աճառյանը՝ 1932թ.

Բարբառախոս

Սուրեն Աղամյան (ծնվ. 1906, Փառակա)

ԱՅԼ ՆՍՈՒՇՆԵՐ ՌԱՄԻՍԻ ԽՈՍՎԱԾՔՈՎ

Մանրապատումներ

...

Ցըղնեցի Տեպան շօտ միծ քենթ օնի նել: Ծըմեռն ալ էր մըրսում ա նել, հիվանդանում, ատ միծ քենթը համ ալ կ'իբմորում ա նել:

Մելքում ապարը հըրցանում ա նել.

- Տէ՛ պա, ատ ի՞նչ հմրաքաթում ըս:

- Մելքո՛ւմ ապար, էր ծըմեռը հիվանդանում ըս, շօտ օրուտ ա էլնալ ուխման էխտը քամակ նելի, թա՛ մուն հիվանդ քենթ:

...

Ցըղնեցի Փօշտալյօն Դաթօ Ագուց Յաննա նալիս հիտի ստակած օխչարի ջանդաթ ա քաշ տալի:

Հըրցանում ուն.

- Դա՛ քօ, ատ ջանդաթը ինչի՞ ըս հիտիտ քաշ տալի:

Ասում ա.

- Տանում ում Բանանյար, միր կալէրը օտին:

...

Մուն ցրդնեցու տըղա Բաքվից գօլիս մուն
աբբասի ա տալի, մուն օրծակ առնում, պէրում կ'եղը:

Հորանց բըխչումը օրծակը թըռում ա ծառին վերան
նըստում:

Հարը գօլիս ան տօն, հըռցանում ա.

- Աս ի՞նչ օրծակ ան.

Կընէկը ասում ա.

- Տըղատ ա մուն աբբասի տըված, առած:

Հարը թան.

- Ախըր իմ աբբասին ի՞նչ ա անում ծառին
պըտըկին:

...

Կօլխօզին ժօղօվին վախտը մուն միծ կընէկ մուն
բըրախ ա տալի:

Ջանիլներից մունը անբըհանը ասում ա.

- Պանցվան վ...

Ատ միծ կընգուն ախչիկն ալ ջըղօք ա տալի.

- Նօ դո՛ւշմոն ան գիղան, բըրախ ա տըվալ, տո՛ւ դօստ
ո՛ւս ճընանչէլի՝ բըռնա:

Մուն օր Սօնա նանան հո՛րան բաջուն հիտ
ծիյարանց վերան նըստօծ՝ նալիս ըն Իգո՛ւլիս:

Ծիյանքը ուտ ուն տըրում Իգե՛լնց մեղանը թա՛ չէ,
իգիլեցնց մունը ասում ա.

- Ա՛յ ժողովուրթ, Ռամուց երկու պըմբնկի բօլա ին
էկած Իգո՛ւլիս: Ղարավուլ տըրեհիք՛, էր պո՛ւն ասօղ էլնա
չի:

Մուն շափաթ մընալուց հետավ աս ուսուց
կընանիք ծիյարը նըստօծ նալիս ըն հիտ՝ Ռամիս: Իգե՛լնց
մեղանին կըշտավ նալիս Սօնա նանան թա՛.

- Ա՛յ իգիլիցիք՛, միք նալիս իք՛, շօտ շընօրակալ իք՛
ծիգանից, ծիր դարավուլներին հընեհիք:

Ըոըմեցի Հօվասափ կա՛րունքը նալիս ա՛ Ախան-
գա՛լու՝ ըշխըտելի: Աս մարթը պուտի նաֆսից թո՛ւ ա՛ էլած:

Մուն օր աս Հօվասափ նալիս ա՛ մուն ախան-
գալեցու տընից մուն շտօփ կի՛նի առնում, խըտըտած տո՛ւ
ա՛ գո՛լի բո՛լչան: Պուտի գո՛լիս ա՛, մուն ալ մին թալվից մուն
կըտադած ջծնգա՛ ա՛ տո՛ւ գո՛լի, հասնում ա աս
Հօվասափա, տիրում պըգտերի վերան, տանում ա, հետավ
ալ վեր քըցում:

Աս Հովասապիա ուսկուռները ճանաչում ան, համա
շտօփօվ կիսին խըտըտիցը քոցում չի:

Ասում ըն.

- Այ մարթ, տօնըդ չըքանդվի, ատ կիսին ինչի՞ չիս
վեր քիցիլ խըտըտիցըտ, էր սամթամվ վեր ընգիս նել:

Հովասապի թան.

- Արա՛, ատ ի՞նչ իք ասում, Հովասապի կիսին
խըտըտիցը քիցի՞...

Մանկական հաշվերգ

Աղուլ արա,

Տըմբըլ արա,

Հըրէշտակաց

Կարմունջ արա,

Աղլուշ-բաղլուշ,

Միպտանկ-միպտանկ

Ղարա քոջ:

*Գրանցել է Արտակ Վարդանյանը՝ 2018թ.
Բանասաց՝ Բորիս Միքայելյան
(ծնվ. 1943, Ջուլֆա)*

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԵՆԱԽԱՌՆ ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ
ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆ ՈՂՈՀԻ ԽՈՍՎԱԾՔՈՎ

Շէնիս կարտուր

Արիսէն գըլիսէն տօնըս իներ,
Մին հատ գամփըռ շօնըս իներ,
Մին հատ կըթան կավըս իներ,
Մին քանի հատ հավըս իներ:

Մին մըրքատու ծառըս իներ,
Մին բերքատու արտըս իներ,
Իմ օրադօվ արտըս քաղիմ,
Յօրդա ձիիս բեռնէմ, բերէմ:

Սաղ մէր գաղը լուս ունէնար,
Լավ ապրուստի հոյս ունէնար,
Իմ գամփըռըս գաղը պահէր,
Գո՛ւլ ու գազան գաղ չըթօղէր:

Տատըս բո՛ւրթը սօրին չըփխէր,
Փափուկ յօրդան-դօշակ կարէր,
Ճախարակով թիլը մանէր,
Մէզ հէտի տաք ջօրաք գօրծէր:

*Գրանցել է Արտակ Վարդանյանը՝ 2018թ.
Հեղինակ՝ Ռուբեն Մարտիրոսյան
(ծնվ. 1932թ., Ողոհի)*

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ազլ. - Ազուլիսի բարբառ

Արց.-Սյն - Արցախ-Սյունիքի բարբառ

Բստ. - Բիստի խոսվածք

Մսր. - Մեսրոպականի խոսվածք

Մղր. - Մեղրու բարբառ

Ողի. - Ողոհիի խոսվածք

Ռամ. - Ռամիսի խոսվածք

Փառ. - Փառակայի խոսվածք

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Աբրահամյան Ա., Գրաբարի ձեռնարկ, Երևան, 1976:

Աբրահամյան Ա., Հայերենի դերբայները և նրանց ձևաբանական նշանակությունը, Երևան, 1953:

Աբրահամյան Ա., Ժամանակակից գրական հայերեն, Երևան, 1981:

Ալիշան Ղ., Սիսական, Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1893:

Ակևարկներ միջին գրական հայերենի պատմության, հ. Ա-Բ, Երևան, 1973-1975:

Աղայան Է., Բարբառային հնագույն տարբերություններ հայերենում – ՀԽՍՀ ԳԱ հասարակական գիտությունների տեղեկագիր, թիվ 5, 1958:

Աղայան Է., Սեղրու բարբառը, Ե., 1954:

Աճառեան Հ., Հայ բարբառագիտություն, Էմինեան ազգագրական ժողովածու, հ. Ը, Մոսկուա-Նոր Նախիջևան, 1911:

Աճառեան Հ., Քննություն Ղարաբաղի բարբառի, Վաղարշապատ, 1901:

Աճառյան Հ., Հայերեն արմատական բառարան, հ. Ա-Դ, Երևան, 1971-1973:

Աճառյան Հ., Հայ բարբառագիտություն, Երևան, 1941:

Աճառյան Հ., Հայոց լեզվի պատմություն, հ. Ա-Բ, Երևան, 1941-1951:

Աճառյան Հ., Քննություն Ագուլիսի բարբառի, Երևան, 1935:

Աճառյան Հ., Քննություն Մարաղայի բարբառի, Երևան, 1926:

Աճառյան Հ., Քննություն Նոր Ջուղայի բարբառի, Երևան, 1940:

Աճառյան Հր., Քննություն Վանի բարբառի, Երևան, 1926:

Այվազյան Ա., Նախիջևանի պատմաճարտարապետական հուշարձանները, Երևան, 1978:

Այվազյան Ա., Նախիջևանի վիմագրական ժառանգությունը. Գողթն գավառ, հ. Գ, Երևան, 2007:

Ասատրյան Մ., Ուրմիայի (Խոյի) բարբառը, Երևան, 1962:

Աւգերեան Մ., Առձեռն բառարան հայկազեան լեզուի, Վենետիկ, 1865:

Բաղրամյան Ռ., Ձայնավորների ներդաշնակության օրենքը հայերենի բարբառներում – Տեղեկագիր հասարակական գիտությունների ՀԽՍՀ ԳԱ, թիվ 12, 1964:

Բառնասյան Ջ., Ժամանականիշ բառերը հայերենի բարբառներում, Երևան, 2009:

Գրիգորյան Ա., Հայ բարբառագիտության դասընթաց, Երևան, 1975:

Գևորգյան Գ., Քերականական համանիշության դրսևորումները հայերենի բարբառների բայի անցյալ ժամանակաձևերում - «Ջահուկյանական ընթերցումներ»

հանրապետական գիտական նստաշրջանի զեկուցումներ, Ե., 2013:

Դավթյան Կ., Լեոնային Ղարաբաղի բարբառային քարտեզը, Երևան, 1966:

Ջաքարյան Ս., Ագուլիսի բարբառը, Երևան, 2008:

Լալայեան Ե., Գողթն. Օրդուբադի կամ Վերին Ագուլիսի ոստիկանական շրջան, Թիֆլիս, 1897:

Կատվալյան Վ., Բայազետի բարբառը և նրա լեզվական առնչությունները շրջակա բարբառների հետ, Երևան, 2016:

Հակոբյան Թ., Սյունիքի թագավորությունը, Երևան, 1966:

Հակոբյան Թ., Մելիք-Բախշյան Ս., Բարսեղյան Հ., Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հ. Ա-Ե, Երևան, 1986-2001:

Հայ ժողովրդի պատմություն, հ. Ա-Ը, Երևան, 1967-1984:

Հայերեն բացատրական բառարան, կազմեց Ս. Մալխասեանց, հ. Ա-Դ, Երևան, 1944-1945:

Հայերենի բարբառագիտական ատլաս, հ. 1-2, Երևան, 1982-1985:

Հայոց լեզվի համեմատական քերականության հարցեր, Երևան, 1979:

Հանեյան Ա., Տիգրանակերտի բարբառը, Երևան, 1978:

Հովհաննիսյան Լ., Հայերենի իրանական փոխառությունները, Երևան, 1990:

Ղարիբյան Ա., Հայ բարբառագիտություն, Երևան, 1947:

Սարգսյան Ա., Գորիսի բարբառը, Երևան, 1975:

Սեարոսյան Հ., Կրոնակեղեցական բառապաշարը հայերենի բարբառներում, Երևան, 2016:

Սուրադյան Հ., Հայոց լեզվի պատմական քերականություն, հ. Ա, Երևան, 1982:

Սուրադյան Ս., Շատախի բարբառը, Երևան, 1962:

Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, հ. Ա-Բ, Երևան, 1979-1981:

Պահլավերեն-պարսկերեն-հայերեն-ռուսերեն-անգլերեն բառարան, կազմեց պրոֆ. Ռ. Աբրահամյանը, Երևան, 1965:

Պետրոսյան Հ., Գալստյան Ս., Կարագույան Թ., Լեզվաբանական բառարան, Երևան, 1975:

Ջահուկյան Գ., Հայ բարբառագիտության ներածություն, Երևան, 1972:

Ջահուկյան Գ., Հայոց լեզվի պատմություն. նախագրային ժամանակաշրջան, Երևան, 1987:

Սարգսյան Ա., Ղարաբաղի բարբառի բառարան, Երևան, 2013:

Սարգսեանց Ս., Ազուլեցոց բարբառը (զոկերի լեզուն), Մոսկուա, 1689:

Վարդանեան Ա., Նախիջեւանի բարբառային բարտեզը, Հանդէս ամսօրեայ, Վիեննա, 2000, թիվ 1-12:

Վարդանյան Ա., Վայոց ձորի միջբարբառը, Երևան, 2004:

Վարդանյան Ա., Նախիջևանի տարածքի բարբառային համապատկերը, «Շիրակի պատմամշակութային ժառանգությունը. հայագիտության արդի հիմնախնդիրներ» 10-րդ միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Գյումրի, 2019:

Վարդանյան Ա., Նախիջևանի որոշ տեղանունների ստուգաբանության շուրջ - «Զահուկյանական ընթերցումներ» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Երևան, 2018:

Վարդանյան Ա., Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների հնչյունական առանձնահատկությունները «Հայոց լեզվի պատմական ուսումնասիրության արդի խնդիրներ» գիտաժողովի նյութեր, Երևան, 2019:

Վարդանյան Ա., Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների ձևաբանական առանձնահատկությունները - Գ. Զահուկյանի 100-ամյակին նվիրված հայերենագիտական գիտաժողովի նյութեր, Երևան, 2020:

Վարդանյան Ա., Հյուսիսային Գողթնի միջբարբառը Նախիջևանի բարբառային համապատկերում - Պատմաբանասիրական հանդես, թիվ 3, 2020:

Օրբեյան Ս., Սյունիքի պատմություն, Երևան, 1986:

Баранов Х., Арабско-русский словарь, Москва, 1977.

Баскаков А. и др., Турецко-русский словарь, Москва, 1977.

Патканов К., Исследование о диалектах армянского языка. Филологический опыт, Санкт-Петербург, 1869.

Petermann H., Über den armenischen Dialect von Agulis, Beelin, 1866.

Vaux B., The Phonology of Armenian, Oxford, 1998.

Vardanyan A., Dialectologic Map of Nakhidjevan, Apaga, N. 19, Tehran, 2004.

م. نیعم، گذر فیزی سراف، نارنج، دلج ۱-۶، ۱۹۹۶ (۱۳۷۵).

ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԳՈՂԹՆԻ ՄԻՋԲԱՐԲԱՌԸ

Ամփոփում

Նախիջևանի տարածքը, ընդգրկելով պատմական Հայաստանի Վասպուրական աշխարհի Գողթն և Նախճավան, Այրարատ աշխարհի Շարուր, Սյունիք աշխարհի Ճահուկ և Երնջակ գավառները, լինելով տարբեր ազգագրական շրջանների խաչմերուկ, բազմիցս ենթարկվելով բնակչության զանգվածային տեղաշարժերի, օժտված է եղել բարբառային խիստ բազմազանությամբ:

1918-1920թթ. իրադարձությունների նախօրյակին, երբ բնակչության մեծամասնությունը կազմում էին հայերը, Նախիջևանի տարածքն ընդգրկում էր շուրջ յոթ տասնյակ հայաբնակ քաղաքներ և գյուղեր: Բնակչության գերակշիռ մասը խոսում էր 1828 թվականից տարածքում հաստատված վերաբնակների՝ Խոյի բարբառով (33 բնակավայր), ինչպես նաև Մարաղայի բարբառով (3 բնակավայր): Պահպանվել էին նաև տեղաբնիկ բարբառներ՝ Ագուլիսի բարբառը (7 բնակավայր), Ջուղայի բարբառը (1 բնակավայր), Արարատյան բարբառը (4 բնակավայր), Արցախ-Սյունիքի բարբառը (6 բնակավայր), Ճահուկ-Վայքի միջբարբառը (2 բնակավայր), Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքները (6 բնակավայր): Բնակչության ներքին

տեղաշարժերի հետևանքով առաջացել էին նաև միջ-
խոսվածքներ՝ Ջուլֆայի (Ջուղայի-Խոյի), Որդուարի
(Ագուլիսի-Մարաղայի-Խոյի):

Նախիջևանի տարածքի միակ չուսումնասիրված
բարբառային միավորը պատմական Գողթն գավառի
Հյուսիսային Ռամիս, Փառակա, Բիստ, Մեսրոպական,
Ողոհի (նախկինում՝ նաև Խուրստ) գյուղերի՝ լեզվական
բավական սերտ առնչություն ներկայացնող խոսվածքա-
խումբն էր:

Մեր ուսումնասիրություններում այս խոս-
վածքների հանդեպ կիրառել ենք Գևորգ Ջահուկյանի
բազմահատկանիշ դասակարգման սկզբունքը և պարզել,
որ հիշյալ խոսվածքների հնչյունաբանական և ձևաբա-
նական հատկանիշները դրսևորում են բավական սերտ
մերձավորություն: Հատկանիշների տարբերությունների
ցածր մակարդակը (ընդամենը 5,5-9,5 միավոր) վկայում է,
որ Հյուսիսային Գողթնի այս հինգ խոսվածքները կարող
են դիտվել որպես միևնույն բարբառի կամ միջբարբառի
խոսվածքներ, ինչը լիովին համապատասխանում է Գ.
Ջահուկյանի սահմանած 0,5-22 միավորի տարբերու-
թյուններով միջակայքին:

Բազմահատկանիշ դասակարգման սկզբունքի
կիրառմամբ ճշտել ենք նաև Հյուսիսային Գողթնի խոս-
վածքների՝ հարակից բարբառների նկատմամբ ունեցած
դիրքը: Որպես համեմատության եզրեր ընտրել ենք
Հյուսիսային Գողթնին աշխարհագրորեն առավել մոտ
տարածքներ ընդգրկող ավանդական տեղաբնիկ բար-

բառները՝ Ագուլիսի, Արցախ-Սյունիքի և Մեղրու: Համեմատության արդյունքները վկայում են, որ Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքներն ամենամերձավոր առնչություն ունի ինչպես Արցախ-Սյունիքի բարբառի (տարբերությունները կազմում են 21,5 միավոր, որը գրեթե խոսվածքից բարբառի անցման սահմանն է), այնպես էլ Մեղրու բարբառի (տարբերությունները՝ 23 միավոր) և Ագուլիսի բարբառի (տարբերությունները՝ 25 միավոր) հետ, ուստի, անվանել ենք Հյուսիսային Գողթնի միջբարբառ:

МЕЖДИАЛЕКТ СЕВЕРНОГО ГОХТНА

Резюме

Территория Нахиджевана, охватывая провинции Гохтн и Нахчаван Вaspуpаканского ашхара, провинцию Шарур Айpаратского ашхара, провинции Джаук и Ернджак Сюникского ашхара исторической Армении, являясь перекрестком различных этнографических областей, многократно подвергаясь массовым переселениям населения, обладала исключительным диалектным многообразием.

В канун событий ~~1918~~ 1920 г., когда большинство населения составляли армяне, территория Нахиджевана охватывала около семи десятков армянонаселенных городов и сел. Преобладающая часть населения говорила на диалектах переселенцев, обосновавшихся на территории с ~~1918~~ года – хойском диалекте (3 поселения), а также на ом диалекте (3 поселения). Сохранились также местные

диалекты – агулисский диалект (7 поселений) джугинский диалект (1 поселение), араратский диалект (4 поселения), арцах-сюникский диалект (6 поселений), джаук-вайкский диалект (2 поселения), говоры Северного Гохтна (6 поселений). Вследствие внутренних перемещений населения образовались также межговоры – джультфинский (джугинский-хойский), ордубадский (агулисский-марагинский-хойский).

Единственная неисследованная диалектная единица территории Нахиджевана – группа говоров северных сел исторической провинции Гохтн – Бист, Месропаван, Вохохи, Рамис, Парака (в прошлом также Хурст), представляющая довольно близкие языковые отношения.

В наших исследованиях мы применили к этим говорам разработанный Геворгом Джаукяном принцип многопризнаковой классификации и выяснили, что фонетические и морфологические признаки упомянутых говоров проявляют достаточно тесную близость. Низкий уровень разниц между признаками (всего 5595 единиц) свидетельствует, что эти пять говоров Северного Гохтна можно рассматривать как говоры того же диалекта или междиалекта, что полностью соответствует установленному Г. Джаукяном интервалу 9522 разниц единиц.

Применением принципа многопризнаковой классификации уточнили также позицию говоров Северного Гохтна относительно соседних диалектов. В качестве критериев сравнения выбрали географически более близкие к Северному Гохтну – традиционные автохтонные диалекты – агулисский, арцах-сюникский и мегринский. Результаты сравнения свидетельствуют, что говоры Северного Гохтна имеют самое близкое отношение как с арцах-сюникским диалектом (разницы составляют 215 единиц, что почти

является границей перехода говора к диалекту), так и с мегринским диалектом (разницы – Бединицы) и агулисским (разницы – Бединиц), следовательно, называли междиалектом Северного Гохтна.

THE INTERDIALECT OF NORTH GOCHTN

Summary

The territory of N akhljevan, covering the provinces of Gof htn and N akhchavan of the Vaspurakan ashkhar, the Sharur province of the Ayarat ashkhar, and the Jahuk and Yernjak provinces of the Syunik ashkhar of historical Armenia, being the crossroads of various ethnographic relations, and repeatedly being subjected to mass migrations of the population, possessed an exceptional variety of dialects.

On the eve of the events of 1918-19 when the majority of the population were Armenians, the territory of N akhljevan covered about seventy Armenian settlements, cities, and villages. The overwhelming majority of the population spoke the dialects of the settlers who had settled in the territory since 1818 – the Khoy dialect (3 settlements), as well as the Maragha dialect (3 settlements). Local dialects have also survived – the Aghullu dialect (7 settlements), the Julfa dialect (1 settlement), the Ararat dialect (4 settlements), the Artsakh-Syunik dialect (6 settlements), the Jahuk-Vayk interdialect (2 settlements), and the subdialects of North Gof htn (6 settlements). As a result of internal displacements of the population, inter-subdialects were also formed – Julfa (Jugha-Khoy), Ordubad (Aghullu-Maragha-Khoy).

The only unexplored dialectal unit of the territory of Nakhichevan is a group of subdialects of the northern villages of the historical province of Goghun – Bilst, Mesropavan, Vohohill, Ramils, Paraka (in the past also Khurst), which show a rather close linguistic relationship.

In our research, we applied to these subdialects the principle of multi-characteristic classification developed by Gevorg Jahukyan and found out that the phonetic and morphological features of the subdialects mentioned show quite close proximity. The low level of differences between the characteristics (only 5595 units) indicates that these five subdialects of North Goghun can be considered as subdialects of the same dialect or interdialect, which fully corresponds to the interval of 0522 unit differences established by G. Jahukyan.

The position of the subdialects of North Goghun with respect to neighboring dialects was also clarified by applying the principle of multi-character classification. As the comparison criteria, we chose the traditional autochthonous dialects geographically closest to North Goghun – Afuls, Artsakh-Syunlik and Meshik. The results of the comparison show that the subdialects of North Goghun have the closest relationship with the Artsakh-Syunlik dialect (the difference is 215 units, which is close to the border between dialect and subdialect), with the Meshik dialect (the difference is 23 units), and the Afuls dialect (the difference is 25 units), therefore, we refer to them as the interdialect of North Goghun.

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

Աղյուսակ 1

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԾՈՒՄԱԿ

Հանգանակ	Բնույթ	Մեթո- դական	Ոլորտ	Խառն	Փաստագր
1. Բառասկզբում Բ, Գ, Դ, Ա, Զ, Փ, Թ, Ծ, Զ (բանական)	-	-	-	-	-
2. Բառասկզբում Բ, Գ, Դ, Ա, Զ, Փ, Թ, Ծ, Զ (բանական)	-	-	-	-	-
3. Բառասկզբում Բ, Գ, Դ, Ա, Զ, Փ, Թ, Ծ, Զ (բանական)	+	+	±	+	+
4. Բ, Գ, Դ, Ա, Զ, Փ, Թ, Ծ, Զ միջանկյալորային և բառավերջի ձայնավորա- հաջորդ Բ, Գ, Դ, Ա, Զ, Փ, Թ, Ծ, Զ (որոշված)	+	+	+	+	+
5. Բառասկզբում Ա, Կ, Ս, Դ, Զ, Բ, Գ, Դ, Ա, Զ (պատկերաբան)	-	-	-	-	-
6. Բ, Կ, Ս, Դ, Զ, Բ, Գ, Դ, Ա, Զ միջանկյալորային և բառավերջի ձայնավորաբանաբան Ա, Կ, Ս, Դ, Զ (կարգված կառուցված)	-	-	-	-	-
7. Ոչ բառասկզբի Կ, Թ, Ծ, Զ, Ա, Կ, Ս, Դ, Զ (փոփոխական, պարզ)	-	-	-	-	-
8. Գ, Կ, Թ ոչ փոփոխական բառերում (զարկ, կարի, կարի)	+	+	+	+	+
9. Եզր, եզրյին (կանգնել, կանգնել, զայնել, կանգնել, զայնել)	-	-	+	+	-
10. Զանգված - Կ, Թ - ձայնավոր - Ե, Կ, Թ, Զ (բանական-բանական, փանդա, բանական)	-	-	-	-	-

11. տ․ Ե, ք, օ․ ԷԷ (մատնոց․ մանկոց)	-	-	-	-	-
12. Արդայնավորային բաղաձայնների ոչ սաստկալից և օչ առնմանական կրկնություն (ածկ․ ածծկ․ ածձկ)	-	-	-	-	-
13. Բաղաձայնաեախորդ ք, ճ, չ, ձ, ծ, ղ․ զ, ց, ս (մեջք․ մեջկ)	±	±	±	±	±
14. հ․ յ, լ (բահ․ բայ, բայ)	-	-	-	-	-
15. Բառասկզբում ձայնավոր․ հ․ ձայնավոր (ամաչել․ հրմանչիլ)	±	±	±	±	±
16. Բառասկզբում ոչ առնմանական հ․ խ (ծախ․ խալ)	-	-	-	-	-
17. Բառասկզբում հա․ ֆօ (հող․ ֆող․ օ), հա․ վօ (հող․ վօղ, վեղ․ օ ¹)	-	-	-	-	-
18. Տարնմանական խ․ հ (խաղ․ հաղ․ օ), օչ տարնմանական խ․ հ (խառնել․ հառնել․ օ ¹)	+	+	+	+	+
19. Բառասկզբում դ․ խ (դեկ․ խենկ)	-	-	-	-	-
20. Կոկորդային դ․ կ (դավուրմա․ դավուրմա, կրավուրմա)	-	-	-	-	-
21. ֆ․ ի աօկայություն (հող․ ֆօղ, ֆոֆոալ)	±	±	±	±	±
22. ր․ ք, յ, ճ, ժ, շ (երկր․ իլեր, ժնք, ձկք)	-	-	-	-	-
23. Ե․ ի և ր․ ի շփոթություն (բարի․ բառի, եռալ․ երալ)	-	-	-	-	-
24. Բաղաձայնաեաջորդ Ե․ ի սլախալավածություն (բեռն․ բեռն օ), (ը)նք (բեռն․ բեռն․ օ ¹)	+	+	+	+	+

25. Լիքձայնավորային ա>հ (տևաւ>տեհաւ +2), ցուլալան դերանուններում միջձայնափոխային ք>հ (սրաւեք>սհաւեք +4)	+2	-	+2	+2	-
26. Շեշտակիր այ>է (այս>էս)	+	+	+	-	-
27. ոյ>ի (թուլ>թիլ)	±	-	-	-	-
28. իւ>ի (սւլիւր>ալիւր)	±	-	-	-	-
29. Երկբարբառների առկայություն (գետ>գիւտ, գող>գուտ, լուծ>լուծ)	-	-	-	-	-
30. Շեշտակիր ե>իէ (գետ>գիւտ)	-	-	-	-	-
31. Շեշտակիր ո>ուս (գոմ>գուտ)	-	-	-	-	-
32. Միավանկ բառերի սկզբնային ե>յէ (էգե>յէգ, յէգիւր, յէլը)	+	±	±	-	±
33. Միավանկ բառերի սկզբնային ո>փ, վէ ուս, ուէ (ոխ>փոխ, վէխ, ուփս, ուկս)	±	±	±	-	-
34. Փնայնադաս ձայնավորների (ա, ձ, ան, օ) առկայություն (բարակ>սլոնակ)	+	+	+	+	+
35. ա>ան, օ>ան, օ (բանքար>պանքար)	+	+	+	+	+
36. ո>ա, օ, ան (բողոք>բալիք)	+	+	+	+	+
37. ու>ան, ան, ան (բուրդ>բանք)	+	+	+	+	+
38. Ձայնավորների ներդաշնակություն (ալուր>ալուր)	±	+	+	+	+
39. ք>ի լիաձայնություն ք>ի, ու (բրիւն>բրիւն)	±	+	+	+	+
40. Շեշտակիր ա>ե, է, փ, էի (բան>բէն)	-	+	±	-	-

41. Շեշտակիր է(կ)ի, էի (եզն-իզ)	=	+	±	±	±
42. Շեշտակիր ա(օ)ու, ու, ուկ (ով-ուվ)	=	=	±	±	±
43. Շեշտակիր իս, է ա, այ (միս>մէս, մայս)	+	±	-	+	+
44. Շեշտակիր է(կ)ա, օ, այ (ձէս(ք) - ձառ(ք), ձառ(ք))	-	-	-	+	-
45. Շեշտակիր ու>ու, օ, ուկ, օկ (ուք>օք)	±	±	-	±	±
46. ա-ի շրթնայնայածություն	-	-	-	-	-
47. Շեշտակիր ա(օ)ա, է ի, ք (խոռվ-խոռավ, խոռվ)	+	+	-	+	+
48. ք, ք', ա՞ ձայնավորների վերջնականկային շեշտակրություն ոչ բնածայն բառերում (կանգնիր-կայնիր, դիտմ>դրնք մ)	-	-	-	-	-
49. ք-ով չվերջացող բառերի նախավերջականկային շեշտակրություն (անձրև>ա նձրել)	+	+	+	+	+
50. ա՞, ք', ք՞ ձայնավորների սովորականություն (զրկ-զարկել)	+	+	-	-	-
51. վի (վնի, վներ, վան...) հոգնակերտ (աչեր-աչվի, աչվներ)	-	-	-	-	-
52. նի (նէ, նին, նիք) հոգնակերտ (ալսորներ-(ն)ալսորնի +), առնի (առնիք, էնի, էնէ, էնիք) հոգնակերտ (կին-կրնանիք՝ +)	+	-	-	+	+
53. առն (առնք, առն(ն)եր) հոգնակերտ (ձիեր-ձիսներ)	-	+	+	+	+
54. տառն, ստառք_ հոգնակերտներ (ակոռներ-ակոռնստան)	-	-	-	-	-

55. ր, եր, ար, էր + ք, անք, այք տիպի բաղադրյալ հոգնակներտ (աղջիկներ-աղջկերք) - ք • էր հոգնակներտ (ամաններ-ամաներք) * 1	+	+	+	+	+
56. (ն)եր-ով հոգնակիի ի հոլովում (ծովերի-ծովերի) •, ի-ին զուգահեռ ու հոլովում հոգնակի-ծովերի/ծովերու) ±	+	+	+	+	+
57. Շուն, տուն բառերի արտաքին քերական հոլովում (շուն-շունի) •, ներքին քերական հոլովում (շուն-շան) * 1	±	+	+	+	±
58. Լ(ն)-ով բացառական (ծովից-ծով(ն) •, ան-ով բացառական (ծովից-ծովան) * 1	-	+1	-	-	-
59. ց-ով (ից, ուց, լծ) բացառական (ծովից-ծովից)	+	-	+	+	±
60. վերլուծական բացառական (աղբատից-աղբատի(ն) մեկ, դե, ինք, (հ)անք, անից, կիստա...)	±	±	-	-	+
61. Գործիականի ավ(ն) վերջավորություն (ծով(եր)ով-ծով(եր)ավ * 2)	+2	+2	+2	+2	-
62. Խոսքի օրինակներ վերլուծական գործիական (աղբատով-աղբատի(ն) հետ, (հ)անով, (ա)անավ...)	±	±	±	±	±
63. Բացառականում մ-ի սովորություն (եղբորից-եղբորմե, եղբորով)	-	-	-	-	-
64. ում-ով ներգոյական (ծովում-ծովում)	+	+	+	+	+
65. Դերանունների բերաններում ի-ի առկայություն (ինձ-ինձի, ձեզ-ձեզի)	-	-	-	-	-

66. Փխուլ դերանվանական ձևեր (այս-էսիկ, ասիկա, ինձ-ինձիկ)	-	-	-	-	-
67. Ցուցական դերանունների թեք ձևերում (և ինքնակի ուղղականում) հավելական տ, դ (սքա-ստրա, էստուր, սրանք-ստրանք, էստանք)	-	-	-	-	-
68. Ցուցական դերանունների 1-ին դեմքի բացակայություն (սա, այս-էս)	-	-	-	-	-
69. ինքի-ով դասական թվական (երկրորդ-երկու(ինքի՝ +), մ նախաձայնով (երկրորդ-երկու՜մքի՝ + ¹))	-	-	-	-	-
70. Հատկացուցչի հոդառություն (աշխարհի(ն) տերը)	+	+	+	+	+
71. Անորոշ հոդի էտադասություն (մի աշխարհ-աշխարհ մի, մը)	-	-	-	-	-
72. զ նախդիր գործածություն (տեսնել աշխարհ-տեսնել գաշխարհ)	-	-	-	-	-
73. Ետադաս կապերի նախադաս գործածություն (ինձ հետ-հետ ինձի)	-	-	-	-	-
74. Անձի և իրի առումների տարբերակում (տեսնել աղքատին)	+	+	+	+	+
75. Պատական թվականի ում-ով կազմություն՝ + ² (երկրորդ-երկուում)	-	-	-	-	-
76. Էլ և իլ լծորդությունների անածանց բայերի խոնարհման ձևերի տարբերակվածություն (խոսեմ, խոսեցի-խոսիմ, խոսեցա)	-	-	-	-	-
77. ուլ լծորդության ստկայություն (առնեմ-առնում)	-	-	-	-	-

78. կուռ-ուկ (կր, կ, գգ, ց) ներկայի (և ածյալ) անկատարի) առկաություն (գրում էմ, էի-կը գրեմ, կը գրեի)	-	-	-	-	-
79. Ներկայի այլ մասնիկների (շարունակականի կամ ծագումով շարունակականի՝ կա, կոր, կո, կալ...) առկաություն (գրում էմ-կա գրեմ)	-	-	-	-	-
80. Ներկայի այլ մասնիկների (շարունակականի կամ ծագումով շարունակականի՝ եա, հա, աեա, եաեա...) առկաություն (գրում էմ (հիմա)-հալ գրեմ)	-	-	-	-	-
81. Ընդունակական ներկա (և ածյալ) անկատար) (հիմա գրում էմ-կը գրեմ կոր)	-	-	-	-	-
82. ում-ով ներկա (և ածյալ) անկատար) (գրում էմ-գրում էմ)	+	+	+	+	+
83. լիս-ով ներկա (և ածյալ) անկատար) (գրում էմ-գրելիք) (և)՝ ., միայն գալ, լալ, տալ բայերի դեպքում՝ ք	+	+	+	+	+
84. ման-ով ներկա (եկում էմ-կման էմ)	-	-	-	-	-
85. ր-ով վաղակատար (ընրել էմ-ընրել էմ)	-	-	-	-	-
86. ուկ-ով հարակատար (եփած (կ) եփուկ (կ))	-	-	-	-	-
87. էլ լծորդության առանցքային բաղադրանքի էզակի 3-րդ դեմքի է ից տարբեր վերջավորություն առև-ասի)	+	+	+	+	+
88. (նաեղակ չայի էզակի 3-րդ դեմքի ա-ով (ս-ով) ձև (մարդ է-մարդ ա, ա)	+	+	+	+	+

89. Օժտեղակ բաշի անցքայ անկատարի երկնայնավոր ձևերում է-ի սղում (Հի. էիթ. էիեթ...ի. իթ. իեթ...)	+	+	+	+	+
90. Անորոշով (գրել էմ +) և լոց. լոց. լի(թ) տիպի դերբայներով (գրելոց էմ. գրեցաց էմ +)	-	-	-	-	-
91. Այլ տիպի դերբայներով բաղա-դրյալ առաջինի նով վերջացող (գրելա(ցո)կան էմ, գրելակուն էմ +, գրելացու(կ)ք էմ +)	-	-	-	-	-
92. Այնտի եղանակիչի երկրորդ վանկի սղում ալի. ալ. բի. բ (այնտի գնամ-ալի գնամ +), առաջին վանկի սղում ալի. ալ. բ (այնտի գնամ-տի գնամ, գնալ տ'նամ +)	-	-	-	-	-
93. Բաղադրյալ անցքայ ձևերի կազմում բառ-մասնիկի կամ վերջնամասնիկի օգնությամբ (գրում էի-գրում (գրելիս) էմ լալ. դրամ էլ էմ...)	+	+	+	+	+
94. Էլ և ալ լծորդության անցողական անածանց բայերի կատարյալի հոգնակի 1-ին դեմքի համաբանական և ներդաշնակային (բալոր դեմքերում ա, ա) վերջավորություն (գրելիեթ-գրեցանք)	-	-	-	-	-
95. Էլ լծորդության անածանց բայերի ոչ ցուրական կատարյալ (գրեցի-գրին)	-	-	-	-	-
96. Բաղադրյալ (վերլուծական) կատարյալ (կարդացի-կարդացել էմ)	+	+	+	+	+
97. Ժխտական մասնիկների նտադաս գործածություն (մի դրիր-գրի մի. չլրե ս-գրե ս ոչ)	+	+	+	+	+

98. Ժխտական քաղաքորշալ ձևերի կրկնադիմութիւն (չեմ գրել-չեմ գրեր եմ, չեմ գրեմ...)	-	-	-	-	-
99. Ժխտական դերբայի հատուկ ձևեր (լ-ի կամ ր-ի անկմամբ ի-ով և ա-ով վերջացող) (չեմ) գրի- (չեմ) գրիւ (չեմ) գա- (չեմ) դա)	-	-	-	-	-
100. Անցեալ կատարարի եզակի 1-ին դեմքի մ-ով ձև (գրեցի- գր(եց)իմ, կարդացի-կարդացիմ)	-	-	+	-	-

ՀԱՅՈՒՍՏԻՍԱԳԻՆ ԳՈՂԹՆԻ ԽՈՍՎԱԾՔՆԵՐԻ ԵՎ ՀԱՐԱԿԻՅ
ԲԱՐԲԱՌՆԵՐԻ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԻ ՀԱՍԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՂՅՈՒՍԱԿ

Հասցեատիր	Ազգություն	Արքայի Այունների	Հուշի տարի Գործերի	Սկզբում
1. Բառասկզբում Բ. Գ. Դ. Ը. Զ. Գ. Բ. Բ. Ը. չ (բանական)	-	-	-	-
2. Բառասկզբում Բ. Գ. Դ. Ը. Զ. Գ. Բ. Բ. Ը. չ (բանական)	-	-	-	-
3. Բառասկզբում Բ. Գ. Դ. Ը. Զ. Գ. Բ. Բ. Ը. չ (բանական)	-	-	-	-
4. Բ. Գ. Դ. Ը. Զ. Գ. Բ. Բ. Ը. չ, միջնայնականության բառավերջի ձայնավորա- նաջորդ Բ. Գ. Դ. Ը. Զ. Գ. Բ. Բ. Ը. Ը. չ (նորմալ)	-	-	-	-
5. Բառասկզբում Գ. Բ. Դ. Ը. Զ. Գ. Բ. Բ. Ը. (պատկերաբան)	-	-	-	-
6. Բ. Գ. Դ. Ը. Զ. Գ. Բ. Բ. Ը. չ, միջնայնականության բառավերջի ձայնավորա- նաջորդ Գ. Բ. Դ. Ը. Զ. Գ. Բ. Բ. Ը. Ը. չ (կարգավորված)	-	-	-	-
7. Ոչ բառասկզբի Բ. Գ. Դ. Ը. Զ. Գ. Բ. Բ. Ը. (փոփոխականություն)	-	-	-	-
8. Գ. Բ. Դ. Ը. ոչ փոփոխական բառերում (զարի, կարի, կարի)	-	-	-	-
9. Ելի, եկի, չի (զանգնել, կայել, գայել, կայել, գայել)	-	-	-	-

10. ՉայեաՎոր - կ. ք - ձայեաՎոր - հ. Ե. յ. դ. խ (բակլա > բախլա. փախլա. բայլա)	±	-	-	-
11. տ > Է. ր. օ > նն (մատուոց > մաննօց)	±	+	-	±
12. ՄիջձայեաՎորային բաղաձայնների ու ուստկական և ոչ առնմանական կրկնություն (աձել > աձձել. աձձել)	-	-	-	-
13. Բաղաձայնախորդ ջ. ճ. չ. ձ. ծ. ծ > ժ. շ. զ. ս (մէջք > մէշկ)	+	+	±	+
14. հ > յ. ր (բահ > բալ. բաբ)	-	-	-	-
15. Բառասկզբում ձայեաՎոր > Է > ձայեաՎոր (ամաչել > հղմանչի)	+	+	±	+
16. Բառասկզբում ոչ առնանական հ > խ (հայ > խայ)	±	-	-	-
17. Բառասկզբում հո > ֆօ (հոդ > ֆօդ՝ +), հո > փօ (հոդ > վօդ. վեյ՝ +)	-	+ ¹	-	-
18. Տարնմանական խ > Է (խաղ > Էաղ՝ -). ոչ տարնմանական խ > Է (խառնել > Էառնել՝ +)	+ ¹	±	+	-
19. Բառասկզբում դ > խ (դէկ > խէկ)	-	-	-	-
20. Գոկորդային դ > կ (դաՎուրմա > դաՎուրմա. կրաՎուրմա)	-	-	-	-
21. ֆ > փ առեայություն (հոդ > ֆօդ. փօթալ)	+	-	±	-
22. ր > ք. յ. ճ. ծ. շ (էրէք > իյէք. մէք. ձէք)	-	-	-	-

23. ունի չփորձություն (բարի-բարի, նախ-երալ)	-	-	-	-
24. Բաղադրանքաբանական (բան-բան -), (ըն-ը (բան-բան +1)	+	+	+	+
25. Միջնադարյան առ (տես-տես +2), զուգակա դերանուններում միջնադարյան քան (արան-սահանք +3)	+2	+4	+2	-
26. Շեշտակիր այլ (այս-էս)	-	+	±	+
27. այլ (թող-թիլ)	-	-	-	-
28. իսկ (այլ-այլ)	-	-	-	-
29. Երկարադարձի անկախություն (զետ-զիտ, զող-զուղ, ինն-այնը)	+	-	-	-
30. Շեշտակիր Եթե (զետ-զիտ)	-	+	-	-
31. Շեշտակիր Եթե (զոմ-զուոմ)	-	+	-	+
32. Միավանկ բառերի անգլանյան էյն (էյն-էյն, լէյն, լէյն)	-	+	±	-
33. Միավանկ բառերի անգլանյան ուֆ, վէ, ուֆ, ուֆ (ոխ-վոխ, վէխ, ուֆ, ուֆ)	-	+	±	-
34. Քմայնադարձ ձայնավորների (ա, օ, օ, օ) անկախություն (բարակ-պարակ)	+	+	+	+
35. առ, օ, օ, օ (բանադար-պանադար)	+	+	+	+

36. ա>օ, օ, օ (բուդո-բոդո)	+	+	+	+
37. ա>օ, օ, օ (բուդո-բոդո)	+	+	+	+
38. Ձայնավորների ներդաշնակություն (այյուր-ալուր)	+	+	+	+
39. ր-ի լիսնայնությունը ու (բրինձ-բրինձ)	+	+	+	+
40. Ենթակիր ա>ն, է, ի, էի (բան-բեն)	-	-	+	+
41. Ենթակիր է(ու)-ի, էի (էգն-ի)	+	+	+	+
42. Ենթակիր ո(ս)-ու, օ, ու (ով-ով)	+	-	-	+
43. Ենթակիր ի>ե, է, ա, այ (միս-մես, մայս)	+	+	+	+
44. Ենթակիր է(է)-ա, օ, ա (ձեռք) - ձառք, ձառք)	+	-	-	+
45. Ենթակիր ու>ո, օ, ու, օ (ուր-օր)	+	+	+	+
46. ա-ի շրթնայնացածություն	+	-	-	-
47. Ենթակիր ո(ս)-ա, է, ի, ր (խոռվ-խոռվ, խռվ)	+	+	+	+
48. ր, լ, ա՞ ձայնավորների վերջնականային շեշտակցություն ոչ բնական բառերում (կանգնիր-կայնը, յնում-դրնր մ)	-	-	-	-
49. Ե-ով չվերջացող բառերի հախավերջավանականային շեշտակցություն (անձրև-անձրև)	+	+	+	+
50. ա, օ, է, ր՞ ձայնավորների ստեղծություն (գրել-գա՞րել)	-	+	-	+

51. վի (վնի, վներ, վան...) հոգնակերտ (աչքեր-աչվի, աչվներ)	-	-	-	-
52. եի (նէ, նին, նիք) հոգնակերտ (ալեարներ- (ն)ալնորնի •), անի (անիք, էնի, էնէ, էնիք) հոգնակերտ (կին-կընանիք • ¹)	+ ¹	+ ¹	+	+
53. ան (անք, ան(ն)եր) հոգնակերտ (ձիեր-ձիանք)	+	+	+	±
54. ստան, ստար... հոգնակերտներ (ակոսներ-ակոստան)	-	-	-	-
55. լ, էր, ար, էր • ք, անք, արք տիպի բաղադրյալ հոգնակերտ (աղջիկներ-աղջկեքք) •, ք • էր հոգնակերտ (ամաններ-ամանքեր) • ¹	+	+	+	+
56. (ն)եր-ով հոգնակիի ի հոլովում (ծովերի-ծովերի) •, ի-ին զուգահեռ ու հոլովում (ծովերի-ծովերի/կովերում) ±	±	+	+	-
57. Շուն, տուն բառերի արտաքին թեքման հոլովում (շուն-շունի)	+	-	±	-
58. Լ(ն)-ով բացառական (ծովից-ծով(ն) •, ան-ով բացառական (ծովից-ծովան) • ¹	+ ¹	+ ¹	-	+
59. ց-ով (ից, ուց, իծ) բացառական (ծովից-ծովից)	+	-	+	+
60. •(եր)ուծական բացառական (աղքատից-աղքատի(ն) մնէ, դն, ինա, (ն)անա, անից, եիստա...)	+	+	±	+

61. Գործիականի ավ(վ) վերջավորություն (ծով(եր)ով- ծով(եր)ավ -?)	+	+	+	+
62. Էռադրության վերածական գոյական (աղբատով-աղբատի(ն) հետ, (հ)անով, (ի)անավ...)	+	+	+	+
63. Բացառականում ի առկայություն (Լոբորիդ- Լոբորմ, Լոբորմով)	-	-	-	-
64. Ում-ով երգության (ծովում-ծովում)	+	+	+	+
65. Ներածականների բեր ձևերում ի-ի առկայություն (ինձ-ինձի, Աճ-Աճի)	-	-	-	-
66. (ի)վ-ով շերտանական ձևեր (այս-եսիկ, ասիկա, ինձ- ինձիկ)	+	-	-	-
67. Ցուցական դերանունների բեր ձևերում (և հոգնակի ուղղականում) հավելական տ, դ (սրա-ստրա, էստուր, սրաւք-ստրաւք, էստունք)	+	+	-	+
68. Ցուցական դերանունների 1-ին շեմքի բացակայություն (սա, այս-էտ)	-	-	-	-
69. ինքի-ով դասական թվական (երկրորդ- երկու(ի)նցի +), մ ախա- ձայնով (երկրորդ-երկու(ի)նցի +)	+	+	-	+
70. Հատկացուցիչի հոդառություն (աշխարհի(ն) տերը)	+	+	+	+
71. Անորոշ հոդի էտադասություն (մի աշխարհ-աշխարհ մի, մը)	-	-	-	-

72. գեախորհրդի գործածություն (տեսնել ս: շխարհը-տեսնել գաշխարհ)	-	-	-	-
73. Եռաշառ կապերի նախադաս գործածություն (ինձ հետ-հետ ինձի)	-	-	-	-
74. Անձի և իրի առումների տարբերակում (տեսնել ազդատին)	+	+	+	+
75. Պատակաս թվականի ում- ով կազմություն - (էրկրորդ- երկրում)	-	-	-	-
76. Է և իլ (ծորությունների անաճանց բայերի խառնարհման ձևերի տարբերակվածություն (խոսւմ, խոսնցի-խոսիմ, խոսեցա)	-	-	-	-
77. ուլ (ծորություն առկայություն (առնւմ- առնում)	-	-	-	-
78. կու-ով (կը, կ, գը, զ) ներկայի (ն անցայ անկուտարի) առկայություն (գրում էմ, ի-կը գրեմ, կը գրեի)	-	-	-	-
79. Ներկայի այլ մասնիկների (շարունակականի կամ ծա- ցումով շարունակականի՝ կա, կոր, կո, կաք...) առկայություն (գրում էմ-կա գրեմ)	-	-	-	-
80. Ներկայի այլ մասնիկների (շարունակականի կամ ծա- ցումով շարունակականի՝ եա, հայ, ահա, հանա...) առկա- յություն (գրում էմ (հիմա)-հայ գրեմ)	-	-	-	-
81. Շարունակական ներկա (ն անցայ անկուտար) (հիմա գրում էմ կը գրեմ կոր)	-	-	-	-

82. ում-ով ներկա (և անցյալ անկատար) (զրոմ էմ-զրոմ էմ)	-	+	+	-
83. լիս-ով ներկա (և անցյալ անկատար) (զրոմ էմ-զրեյ(ն)(ս) էմ) - Դիսյն զալ, լալ, տալ բայերի դեպքում	+	+	+	+
84. ման-ով ներկա (էլնում էմ-էլման էմ)	-	-	-	-
85. ր-ով վաղակատար (բերել էմ-բերել էմ)	-	-	-	-
86. ույ-ով հարակատար (էփան (է)-էփուկ (է))	-	-	-	-
87. էլ լծողության անամանց բայերի բոճանկանի էզակի 3-րդ դեմքի է-ից տարբեր վերջավորություն ստի-ասի)	+	+	+	+
88. Օձանդակ բայի էզակի 3-րդ դեմքի ա-ով (ա-ով) և (մարդ է-մարդ ա, ո)	+	+	+	+
89. Օձանդակ բայի անցյալ անկատարի երկնայնավոր ձևերում է-ի սղում (էի, էիր, էինք...ի, իր, ինք...)	-	+	+	-
90. Անորոշով (զրեկ էմ +) և լոջ, ըաջ, լի(ք) տիսյի դերբայներով (զրելոյ էմ, զրեյազ էմ +) բաղադրյալ ապառնի	+	-	-	+
91. Այլ տիսյի դերբայներով բաղադրյալ ապառնի՝ ն-ով վերջացող (զրեյա(չա)կա)ն էմ, գրելաչուս էմ +, գրելա(ա)(կ-ք) էմ +)	+	+	-	+

92. Գլխի եղանակիչի երկրորդ վանկի աղում՝ ԳԻ. Գ. Բ (Գլխի գնամ- ԳԻ գնամ +), առաջին վանկի աղում՝ տի. ա. դի. Գ (Գլխի գնամ տի գնամ. գնամ տ'նմ + ¹)	-	-	-	-
93. Ֆաղադրյալ անցյալ ձևերի կազմում բառ-մասնիկի կամ վերջածանցների վերադարձ (գրում էի-գրում (գրելիս) եմ լսել, դրած էր եմ...)	+	-	+	+
94. Էլ և ալ լծորդության անցողական անածանց բայերի կատարյալի հոգնակի 1-ին դեմքի համաբանական և ներդաշնակային (բոլոր դեմքերում ա. ան) վերջավորություն (պրեկտ-գրե(ն)ք)	±	-	-	-
95. Էլ լծորդության անածանց բայերի ոչ ցույական կատարյալ (գրելի-գրիմ)	+	-	-	-
96. Ֆաղադրյալ (վերլուծական) կատարյալ (կարդալի-կարդացել եմ)	±	-	+	+
97. Միտական մասնիկների ետադաս զորհանդիմություն (մի գրի՛ր-գրի՛ լ մի. չգրե՛ս-գրե՛ս ոչ)	+	+	+	+
98. Միտական բաղադրյալ ձևերի կրկնադիմություն (չեմ գրել-չեմ գրե՛ր եմ, չեմ գրեմ...)	-	-	-	-
99. Միտական դերբայի հատուկ ձևեր (չ-ի կամ ր-ի անկմամբ՝ ի-ով և ա-ով վերջացող) (չեմ) գրի- (չեմ) գրի, (չեմ) գա- (չեմ) գա)	-	-	-	+
100. (Անցյալ կատարյալի եզակի 1-ին դեմքի մ-ով ձև (գրելի-գր(եց)իմ, կարդալի-կարդացիմ)	+	-	-	-

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ	6
ՆԵՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆ	8
ՀՅՈՒՄԻՍԱՑԻՆ ԳՈՂԹՆԻ ԽՈՍՎԱԾՔՆԵՐԻ ՀՆՁՑՈՒՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՌԱՋԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	16
ՀՅՈՒՄԻՍԱՑԻՆ ԳՈՂԹՆԻ ԽՈՍՎԱԾՔՆԵՐԻ ՁԵՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՌԱՋԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	30
ԲԱՌԱՅԱՆԿԵՐ	
Բիստի խոսվածքի բառացանկ	51
Մեսրոպյանի խոսվածքի բառացանկ	55
Ողոհիի խոսվածքի բառացանկ	59
Ռամիսի խոսվածքի բառացանկ	64
Փառակայի խոսվածքի բառացանկ	68
ՆՍՈՒՇՆԵՐ	71
ՀԱՍԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	90
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	91
ԱՍՓՈՓՈՒՄՆԵՐ	97
ՀԱՎԵԼՎԱԾ	103

ԱՐՏԱԿ ՎԱՐԴԱՆԻ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ
ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԳՈՂԹՆԻ ՄԻՋԲԱՐԲԱՌԸ

АРТАК ВАРДАНОВИЧ ВАРДАНЯН
МЕЖДИАЛЕКТ СЕВЕРНОГО ГОХТНА

ARTAK VARDANYAN
INTERDIALEKT OF NORTH GOGHTN

Համակարգչային ձևավորումը՝ Սևակ Արևշատյանի
Էջադրումը՝ Մելանյա Խառատյանի
Շապիկը՝ Գրիգոր Հարությունյանի
Սրբագրիչ՝ Վարդուհի Խաչիբաբյան

Տպագրված է «Գասպրինտ»
հրատարակչության տպարանում

[1500pp.]

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0676088

A π
108487

